

<http://www.jyu.fi/library/tutkielmat/610/>

ALKOHOLIPOLITTIKAN JA NUORTEN ALKOHOLIN KÄYTÖN

TARKASTELUA SUOMESSA JA ESPANJASSA

Eeva Savolainen

**Terveyskasvatuksen
pro gradu-tutkielma
Jyväskylän yliopisto
Terveystieteen laitos
Syksy 1997**

TIIVISTELMÄ

ALKOHOLIPOLITIIKAN JA NUORTEN ALKOHOLIN KÄYTÖN TARKASTELOJA SUOMESSA JA ESPANJASSA

Eeva Savolainen

Terveyskasvatuksen pro gradu-tutkielma

Jyväskylän yliopisto

Terveystieteen laitos

Syksy 1997

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, miten Suomen ja Espanjan alkoholipolitiikka eroaa toisistaan ja miten nuorten alkoholin käyttötottumukset poikkeavat toisistaan kummassakin maassa oluen ja viinin käytön sekä humalakertojen osalta. Tutkittavana oli myös nuorten käyttövarojen määrän ja koulutusorientaation yhteys alkoholin käyttöön ja humalakertoihin. Tutkimusaineistona käytettiin vuoden 1993-94 WHO:n koululais-tutkimusta ja kohderyhmänä olivat molempien maiden 13- ja 15-vuotiaat tytöt ja pojat; Suomesta yhteensä 2473 ja Espanjasta 3063 koululaista.

Suomessa ja Espanjassa toteutetun alkoholipolitiikan sekä molemmissa maissa vallinneen alkoholikulttuurin välillä on ollut merkittävä ero. Viime vuosina nämä erot ovat kuitenkin kaventuneet. Suomalaisen alkoholijärjestelmän keskeinen piirre on ollut valtion monopoli, jota vuoden 1995 alkoholilainsäädännön uudistuksen seurauksena on purettu. Espanjassa, kuten muissakin Euroopan Unionin jäsenmaissa, alkoholipolitiikka on ollut ensisijaisesti maatalous- ja kauppapolitiikkaa. Nykyisin alkoholia tarkastellaan yhä enemmän myös kansanterveydellisenä asiana.

WHO:n koululaistutkimuksessa suomalaisten tyttöjen ja poikien alkoholin humalakäyttö oli selkeästi yleisempää kuin espanjalaisten. Mitä enemmän nuorilla oli käyttövaroja, sitä useammin he käyttivät myös olutta ja viiniä ja olivat olleet useammin humalassa.

Molemmissa maissa 15-vuotiailla pojilla viinin ja Espanjassa myös oluen käytön sekä humalakertojen ja käyttövarojen välinen yhteys oli voimakkaampi ammatilliseen koulutukseen kuin lukioon aikovilla. 15-vuotiaissa tytöissä suomalaisten viinin käytön ja käyttövarojen välinen yhteys oli voimakkaampi lukioon suuntautuvilla ja espanjalaisilla oluen ja käyttövarojen välinen yhteys oli voimakkaampi ammatilliseen koulutukseen aikovilla.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	6
2	KULTTUURIN NÄKÖKULMA	
	2.1 Nuoret osana kulttuuria.....	8
	2.2 Nuorten arvomaailman kehitys.....	9
	2.3 Suhtautuminen alkoholin käyttöön eri kulttuureissa.....	10
	2.4 Nuorten alkoholin käyttöön liittyviä tekijöitä.....	12
3	ALKOHOLIPOLITIIKAN ERI ULOTTUVUUDET	
	3.1 Alkoholipolitiikan tavoitteet.....	15
	3.2 Alkoholin hinnan ja verotuksen vaikutus kulutukseen....	15
	3.3 Alkoholin saatavuuden sääntely.....	16
	3.4 Alkoholimainonta.....	19
4	ALKOHOLIPOLITIIKKA SUOMESSA	
	4.1 Alkoholilainsäädännön ja alkoholijärjestelmän kehitys..	23
	4.2 Alkoholin kulutus ja sitä säätelevät tekijät.....	25
	4.2.1 Alkoholin kulutus kansainvälisessä vertailussa....	25
	4.2.2 Alkoholin hinta ja verotus.....	26
	4.3 Alkoholimainonta.....	28
	4.4 Alkoholitiedotus ja -valistus.....	29
	4.5 Alkoholitutkimus.....	30
5	ALKOHOLIPOLITIIKAN KEHITYS ESPANJASSA	
	5.1 Viinintuottajamaa Euroopan Unionin jäsenenä.....	32
	5.2 Alkoholipoliittisen ajattelun kehitys.....	33
	5.3 Alkoholin kulutus ja sitä säätelevät tekijät.....	35
	5.3.1 Alkoholin kulutus kansainvälisessä vertailussa....	35
	5.3.2 Alkoholin hinta ja verotus.....	36
	5.4 Alkoholimainonta.....	36
	5.5 Alkoholitiedotus ja -valistus.....	37
	5.6 Nuorten alkoholin käyttö.....	38
6	TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TUTKIMUSONGELMAT.....	40

7	TUTKIMUSAINEISTO	
7.1.	Suomen ja Espanjan alkoholipolitiikkaa vertaileva tutkimus.....	41
7.2	WHO:n koululaistutkimus.....	41
7.2.1	Aineiston keruu.....	42
7.2.2	Tutkimuksessa käytetyt mittarit.....	42
7.2.3	Tilastolliset analyysimenetelmät.....	43
7.2.4	Tutkimuksen luotettavuus.....	43
8	TULOKSET	
8.1	Oluen käytön useus.....	44
8.2	Viinin käytön useus.....	46
8.3	Humalakertojen useus.....	48
8.4	Sukupuolten väliset erot molemmissa maissa oluen ja viinin käytössä sekä humalakertojen useudessa.....	50
8.5	Käyttövarojen määrän yhteys oluen ja viinin käyttöön sekä humalakertojen useuteen.....	51
8.6	Oluen ja viinin käytön ja humalakertojen useuden sekä käyttövarojen yhteys ja koulutusorientaatio.....	53
9	POHDINTA	
9.1	Suomen ja Espanjan alkoholipolitiikan vertailua.....	56
9.2	Nuorten alkoholin käytön vertailua Suomessa ja Espanjassa.....	58
9.3	Alkoholipolitiikka muuttuvassa maailmassa.....	60
9.4	Alkoholikulttuuri muutoksessa.....	61
9.5	Jatkotutkimusaiheita.....	63
	LÄHTEET.....	66
	LIITTEET	
	Liite 1: Suurimmat alkoholijuomien kuluttajat maailmassa vuonna 1995.....	74
	Liite 2: Suurimmat alkoholijuomien tuottajamaat.....	75
	Liite 3: Suurimmat muutokset alkoholin kulutuksessa ajalla 1980–1995.....	76
	Liite 4: Tutkimukseen osallistuneet maat ja koululaisten lukumäärät ikäryhmittäin.....	77
	Liite 5: WHO:n koululaistutkimuksen kyselylomake.....	78

1 JOHDANTO

Alkoholia kulutetaan Euroopassa enemmän kuin missään muussa maanosassa ja alkoholi on myös merkittävä kansanterveysongelma koko Euroopassa. Alkoholin tuotanto ja vienti ovat Euroopassa laajamittaista toimintaa. Maissa, joissa alkoholin kulutus on suurinta, on myös eniten alkoholin aiheuttamia ongelmia. Eri jäsenvaltioissa on alkoholin käytön arvioitu aiheuttavan yhteiskunnalle sosiaalisia kustannuksia, joiden suuruus on 2-3 prosenttia bruttokansantuotteesta (Euroopan alkoholiohjelma 1993; Edwards ym. 1996; Lehto & Simpura 1996.)

Euroopan Unionin jäsenvaltioilla on oma alkoholipolitiikkansa, joka painottaa eri tavoin tuotannon, jakelun ja myynnin edistämisen valvontaa sekä terveyskasvatusta ja hoitopalveluja. Tämä politiikka on kuitenkin harvoin kokonaisvaltaista. Euroopassa on ollut nähtävissä myös kehitys kohti alkoholia koskevan valtiollisen sääntelyn vähenemistä. Kansallinen alkoholipolitiikka elää muutoksessa ja heijastaa uutta tietoa ja käsitystä alkoholin käytöstä ja alkoholin haitoista. Se ilmentää samalla muuttuvaa kansainvälistä ympäristöä sekä kehityssuuntia niissä taloudellisissa, poliittisissa ja yhteiskunnallisissa olosuhteissa, joissa alkoholipolitiikka muotoutuu ja toteutuu. (Jokinen 1990; Euroopan alkoholiohjelma 1993; Savia 1993; ETA - EU ja alkoholiasiat kansalaisjärjestöjen näkökulmasta 1994.)

Tarkasteltaessa alkoholin käyttöön liittyviä eri tekijöitä kokonaisuutena on terveydellisten ja taloudellisten tekijöiden ohella huomioitava myös kulttuuri ja sen vaikutus alkoholin käyttöön. Se, miten merkityksellisenä alkoholia Euroopassa pidetään, vaihtelee eri maissa suuresti. Joissakin Euroopan maissa alkoholia ei käytetä yleisesti, toisissa sen käyttö on normaali osa sosiaalista elämää. (Euroopan alkoholiohjelma 1993.)

Nuorten alkoholin käyttö ja erityisesti nuorille suunnattu alkoholimainonta ovat olleet esillä Euroopassa. Samassa yhteydessä on keskusteltu myös alkoholimainonnan etiikasta. (Montonen 1994, 1996.) Suomessa on kerätty vuodesta 1977 lähtien nuorten terveystapatutkimuksessa säännöllisesti joka toinen vuosi tietoa 12-18 vuotiaiden nuorten alkoholin käytöstä. Tutkimuksissa on todettu, että nuoret käyttävät alkoholia ennen kaikkea humaltuakseen (Holmila 1994). Suomalaisten juomatapaa on yleensäkin perinteisesti pidetty humalahakuisena (Simpura 1993; Ahlström, Rimpelä, Rimpelä, Pohjanpää & Siivola 1994). Nuoret ovat arvioineet myös alkoholiin liittyviä vaaroja usein pienemmiksi kuin muut ikäryhmät (Sjöberg 1992). Euroopan maista esimerkiksi Espanjassa osa nuorista aloittaa alkoholin käytön jo varsin nuorena; usein ensimmäinen alkoholin nauttiminen tapahtuu kotona (Santo-Domingo 1989; Saura-Sanchez, Lobe-Sanchez, Pajaron de Ahumada, Borrajo, Exposito & Lozano 1992).

Koko Euroopan alueella on nuorten alkoholin käyttöön kohdistettu valistuskampanjoita. Tiedotusvälineiden kampanjoilla ei ole pyritty ainoastaan alkoholihaittojen vähentämiseen ajatellen niiden mahdollista vaikutusta alkoholin kuluttajiin, vaan niillä on merkitystä myös ihmisten asenteiden muokkaajina entistä myönteisemmiksi alkoholin myynnin ja käytön valvontaa kohtaan. Tutkimusten mukaan nuorten suhtautuminen alkoholiin ja sen käyttöön myötäilee yhteiskunnassa yleisesti vallitsevia, alkoholia koskevia asenteita (Euroopan alkoholiohjelma 1993; Hentilä 1994).

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää aiempiin dokumentteihin perustuen, miten kahden eurooppalaisen maan, Suomen ja Espanjan, alkoholipolitiikka eroaa toisistaan. Lisäksi tutkitaan, mitä eroja on suomalaisten ja espanjalaisten tyttöjen ja poikien alkoholin käytössä, jolloin tutkimusaineistona käytetään vuosina 1993-94 kerättyä WHO:n koululaistutkimusta.

2 KULTTUURIN NÄKÖKULMA

2.1 Nuoret osana kulttuuria

Käsite "kulttuuri" on moniulotteinen ja sitä on vaikea määritellä täsmällisesti. Myös kulttuurin luonnetta ilmentävät teoriat kehittyvät jatkuvasti. Kulttuurien väliset erot eivät ole vain pinnallisia ja helposti havaittavia. Näkyviä eri kulttuureja ilmentäviä tekijöitä ova mm. pukeutuminen, erilaiset juhlamenot ja ruokatottumukset. Vaikeammin havaittavia ovat esimerkiksi eri kulttuureissa vallitsevat arvot, uskomukset, normit, erilaiset roolit ja käsitys maailmankuvasta. (Comparative Cultural Studies 1993.)

E.B.Tylor on määritellyt kulttuurin käsitteen vuonna 1871 siten, että kulttuuri on kokonaisuus, johon sisältyvät tieto, uskomus, taide, moraali, laki, tottumus ja kaikki ne muut kyvyt ja tavat, joihin yksilö yhteiskunnan jäsenenä on tottunut. Kulttuuri tarjoaa myös tavan siirtää siihen liittyvää perinnettä seuraaville sukupolville käyttämällä symboleja, kieltä, taidetta ja erilaisia rituaaleja. (Helman 1990.)

Kulttuurien sisällä vallitsee myös erilaisia alakulttuureja kuten esimerkiksi nuorisokulttuuri, juomakulttuuri ja tapakulttuuri. Alakulttuureilla on niille ominaiset käsitteet, säännöt ja sosiaaliset järjestelmät. Vaikka jokainen alakulttuuri on kehittynyt pääkulttuurista ja jakaa monet sen käsitteet ja arvot, niillä on kuitenkin omat ainutlaatuiset ja selvästi erottuvat piirteensä (Alho, Raunio & Virtanen 1988; Helman 1990.)

Geert Hofstede toteaa teoksessaan "Kulttuurit ja organisaatiot" (1993), että eri maiden sisällä vallitsevat erot johtuvat alueellisista, etnisistä ja uskonnollisista kulttuureista ja että eri maiden välillä olevat varsinaiset kulttuurierot ilmenevät arvojen tasolla. Arvot jäävät usein tiedostamattomik-

si ja ulkopuolisen on niitä vaikea suoraan havaita. Selvimmin arvot ilmenevät niissä tavoissa, joilla ihmiset käyttäytyvät eri tilanteissa.

Myös käsite "nuoruus" vaihtelee eri kulttuureissa ja eri aikakausina. Erään määritelmän mukaan (Holopainen 1981, 1) "nuoruudella tarkoitetaan ihmiselämässä sitä kautta, joka sijoittuu lapsuuden ja aikuisuuden väliin. Lapsi ei kykene selviytymään ilman ulkopuolisten huolenpitoa ja tukea. Aikuiselta taas odotetaan, että hän yhteiskunnan normijärjestelmän puitteissa tekee itsenäisiä päätöksiä ja huolehtii vähintään itsestään. Nuoruus on elämänvaiheena suuri sosiaalinen murroskausi, joka merkitsee nuoren itsenäistymistä ja kasvamista yhteiskunnan täysivaltaiseksi jäseneksi. Nuoruus ei ole yhtenäinen elämänvaihe, vaan siinä voidaan erottaa biologisten, psykologisten ja sosiologisten tunnusmerkkien perusteella monia selvästi toisistaan erottuvia jaksoja. Niinpä ei myöskään ole olemassa yleisesti hyväksyttyä käsitystä siitä, minkä ikäiset ihmiset on katsottava kuuluviksi nuorisoon." (Mäki-Kulmala 1989, 11.)

Nuorten alkoholin käyttö on herättänyt laajalti huolta eri maissa. On ajateltu mm., että koska nuorella ei ole vielä aikuisen itsemääräämisoikeutta, nuorten elämäntapoihin puuttumista pidetään oikeutettuna ja että yhteiskunnalla on myös moraalinen oikeus vaikuttaa heidän elämäänsä. (Holmila & Haavisto 1997; Sulkunen 1997.)

2.2 Nuorten arvomaailman kehitys

Arvot on määritelty pysyviksi päämääriksi, ihanteiksi ja prioriteeteiksi, jotka ilmaistaan reflektoiduissa, sanallisissa toteamuksissa ja/tai toimintamalleissa. Tämä määritelmä käsittää sekä ihanteelliset päämäärät että tilat, joita ihminen pyrkii saavuttamaan ja myös fenomenologiset arvot eli käytännön toiminnan pohjalta tulkittavat arvot. Arvot siirtyvät käytännön elämään normien välityksellä. Normit on määritelty käskyiksi

tai säännöiksi, jotka osoittavat oikean toiminnan rajallisella alueella sekä edistävät ja puolustavat arvoja. Esimerkkinä normeista ovat mm. eri maiden lait. (Aadland 1993; Fletcher, Holt, Brazier & Harris 1995.)

Jokaisena aikakautena nuori pohtii nuorena nuorelle kuuluvia asioita ja selvittää suhteensa eräisiin peruskysymyksiin: uskontoon, yhteiskuntaan, tulevaisuuteen ja maailmaan sekä omaan persoonaan. Nuorten **muuttuvat** ja **muuttumattomat arvot** on jaettu **ikäkausisidonnaisiksi** ja **aikakausisidonnaisiksi arvoiksi** tai arvostuksiksi ts. määrättyt etiikkaan ja arvoihin liittyvät tekijät kuuluvat osaltaan nuoruuden ikäkauteen ja toiset ovat sidoksissa lähinnä siihen aikakauteen, jolloin nuori on nuori. Ihmiseen itseensä liittyviin sisäisiin arvostuksiin kuuluvat mm. moraalinen kehitys, minäkuva, terveys, alkoholin käyttö sekä kasvatusta ja opetusta koskevat arvostukset. (Venkula & Rautevaara 1993.)

Nuorten arvomaailmaa on luonnehdittu eri tutkimuksissa hajanaiseksi ja jäsentymättömäksi, mutta myös tilaksi, jonka nuori tarvitsee selvittääkseen sen, mitä hän arvostaa. Se, mitä pidetään nuorten arvojen jäsentymättömyytenä, voi olla uusien arvojen yhdistelmä. Nuorten maailmankuva muodostuu useista eri kerroksista ja nuoret voivat kuulua moniin erilaisiin ryhmittymiin, joilla on omat arvonsa. (Venkula ym. 1993.) Tulevaisuuden liittyviä arvoja mitattaessa mm. oman terveyden korostaminen on noussut esille (Helve 1987).

2.3 Suhtautuminen alkoholin käyttöön eri kulttuureissa

Jokaisessa maassa ja paikallisyhteisössä on omat kulttuuriin liittyvät käsityksensä alkoholista ja alkoholin käytöstä. Useissa maissa alkoholijuomia ja erityisesti alkoholin käyttömalleja koskevat käsitykset ovat oleellinen osa kansallista tai paikallista identiteettiä. Esimerkiksi Välimeren maissa on uskottu viinin myönteisiin vaikutuksiin, vaikkakaan ei enää yhtä yleisesti kuin aikaisemmin. (Simpura 1997.)

Se, minkälaisia alkoholijuomia ja kuinka paljon ja kuka niitä käyttää ja milloin, on vahvasti kulttuurissa vallitsevien sääntöjen ja seuraamusten ohjaama. Esimerkiksi käsitys siitä, mikä on ns. "normaalia" tai "epänormaalista" juomakulttuuria vaihtelee kulttuurista toiseen. Normaalilla alkoholin käytöllä tarkoitetaan päivittäistä alkoholin nauttimista aterioilla tai erilaisissa sosiaalisissa tilanteissa, kuten juhlissa. Epänormaalilla juomakulttuurilla puolestaan ymmärretään toistuvaa, kohtuutonta ja hallitsematonta alkoholin käyttöä. Normaalin ja epänormaalisen alkoholin käytön välille ei voida määrittää selvää rajaa. (Helman 1990; Edwards ym. 1996.)

Alkoholin käyttöä, väärinkäyttöä ja riippuvuutta on monenasteista ja siirtyminen hallitusta alkoholin käytöstä hallitsemattomaan tapahtuu vähitellen. Alkoholikäyttäytyminen on sosiaalista sen suhteen, että se opitaan ja sitä toteutetaan yhdessä muiden kulttuurin jäsenten kanssa. Kehittykö ihmisestä ns. "krooninen alkoholisti" vai ei, riippuu sekä hänen biologisesta ja psykologisesta perustastaan että myös alkoholille altistumisen määrästä. Niistäkään henkilöistä, joiden perimä antaa vahvasti viitteitä alkoholismista, ei välttämättä tule alkoholisteja, jos alkoholin käyttö heidän ympäristössään on vähäistä tai olematonta. (Edwards ym. 1996.) Ympäristötekijöillä on näin ollen, perimän ohella, merkittävä vaikutuksensa alkoholiongelmiin syntyyn (Vaillant 1988). Myös alkoholin käyttöön liittyvillä välittömällä mielihyvävaikutuksilla on todennäköisesti keskeinen merkitys riippuvuuden kehittymiselle (Heinälä 1995).

Tutkittaessa terveyden ja erilaisten elämäntapojen välistä yhteyttä, on esitetty näkemys, että erityisesti alkoholin käyttö ja myös tupakointi, voivat olla enemmänkin kulttuurissa vallitsevien normien säätelemiä, kuin persoonallisia tapoja (Blaxter 1990). Alkoholin käyttö on yhdistetty eräissä kulttuureissa miehekkyyteen ja on olemassa laajalle levinnyt sosiaalinen hyväksyntä humalatilalle hienona, huvittavana ja vähintäänkin siedettävänä ilmiönä. Erilaiset alkoholin käyttöön liittyvät sosiokulttuuriset tavat ovat siirtyneet sukupolvelta toiselle

ja ovat osittain ratkaisseet sen, hakeeko joku ihminen kriisi- ja muissa ongelmatilanteissa lohtua alkoholista. (Helman 1990.)

Greeley ja Mc Cready (1978) tutkivat USA:ssa tuhansia irlantilaista, juutalaista, italialaista ja ruotsalaista alkuperää olevia perheitä. He kehittivät tämän tutkimuksen pohjalta mallin selvittää, kuinka lapset oppivat alkoholin käyttöön liittyviä tapoja ja mallin selvittää havaittuja etnisiä eroavaisuuksia juomatavoissa. Heidän mukaansa **viisi** muuttuvaa tekijää, lähtien sekä yksilön kasvatuksesta että nykyhetkestä, voi vaikuttaa juomatapoihin, sekä hallittuihin että hallitsemattomiin. Nämä muuttuja ovat: **1.** Perheen alkoholin käyttö: esimerkiksi kuinka usein vanhemmat käyttävät alkoholia, **2.** perheen rakenne: esimerkiksi missä määrin perheen jäsenet tukevat toisiaan, **3.** persoonalliset eroavuudet, **4.** aviopuolison juomatavat ja **5.** ympäristö, jossa ihminen elää: esimerkiksi kuinka helposti alkoholia on saatavilla. Nämä viisi muuttujaa yhdessä selittävät monia eroavaisuuksia juomatavoissa ja alkoholismin esiintyvyydessä eri etnisten ryhmien kesken ja ne voivat auttaa ymmärtämään, miksi jollakin yksilöllä tietyssä kulttuurissa on riski tulla alkoholista riippuvaiseksi siten, että se aiheuttaa ongelmia. (Helman 1990.)

2.4 Nuorten alkoholin käyttöön liittyviä tekijöitä

Tutkimuksissa nuorten päihteidenkäyttöä on tarkasteltu useiden eri taustamuuttujien, esimerkiksi sukupuolen, asuinpaikan, perhetaustan, koulumenestyksen, itsetunnon, sosiaalisuuden, terveyden ja harrastusten avulla. Nuorten asenteet, ns. päihdeura ja alkoholin käytön seuraukset ilmentävät myös nuoria päihteidenkäyttäjiä. (Wagenaar & Perry 1994; Ahlström, Metso, Haavisto & Tuovinen 1996.) Alkoholin riskikäytön on tutkimusten mukaan todettu olevan merkitsevästi yleisempää nuorissa ikäluokissa kuin vanhemmissa (Holmila 1994). Nuoret ovat lisäksi arvioineet alkoholiin liittyviä vaaroja usein pienemmiksi kuin muut ikäryhmät (Sjöberg 1992).

Nuorten alkoholin käytön on todettu olevan yhteydessä myös muihin elintapoihin; esimerkiksi nuoret, jotka käyttivät alkoholia, turvautuivat useammin lääkkeisiin sekä vitamiineihin ja muihin vahvistaviin aineisiin (Rahkonen & Hemminki 1988) ja myös tupakoivat ja joivat kahvia useammin kuin muut nuoret (Ahlström 1983; Hemminki, Rahkonen, Rimpelä & Rimpelä 1988.) Nuoret eivät useinkaan tunne alkoholijuomien kanssa käyttämiään lääkkeitä (Ahlström, Haavisto, Metso & Tuovinen 1996), joten he eivät myöskään ole tietoisia niiden aiheuttamista vaaroista.

Nuorten päihteidenkäyttöön liittyviä riskejä ja niiden ehkäisyä pohdittaessa on esille noussut mm. rattijuopumus ja se, että humalahakuinen juominen altistaa tytöt ennenaikaisille raskauksille ja sekä pojat että tytöt erilaisille sukupuolitartunnoille, koska ehkäisy unohdetaan humalan vaikutuksen alaisena. (Ahlström ym. 1996, 443.)

Nuorten alkoholin käyttöä on tutkittu myös koulutukseen suuntautumisen perusteella. Esimerkiksi Anna-Ester Liimatainen-Lambergin vuonna 1989 tekemän, eri oppilaitoksia vertailevan tutkimuksen mukaan, lukiolaiset käyttivät alkoholia muita harvemmin. Ammattioppilaitoksissa lähes puolet opiskelijoista käytti alkoholia vähintään kerran kuukaudessa.

Kaveripiiriin suuntautuneisuus on yksi nuorten alkoholin käyttöä voimakkaasti selittävä tekijä (Siurala 1991; Rantanen 1996). Ystävien saamisen on todettu liittyvän voimakkaimmin kodista irrottautuneeseen elämäntyyliin ja heikon koulumenestyksen, tulevaisuuden suunnitelmien ja harrastusten puuttumisen vieraantuneeseen elämäntyyliin (Pulkkinen 1984). Näille molemmille elämäntyyliille on todettu olevan ominaista runsas alkoholin käyttö ja varhainen tupakoinnin aloittaminen (Rantanen 1996).

Nuorten tupakointi ja alkoholin käyttö ovat yhteydessä, ja usein myös "reitti", muiden huumaavien aineiden käyttöön. On esitetty näkemys ns. porttiteoriasta, jonka mukaan yhden aineen kokeileminen johtaa käyttämään yhä vahvempia aineita. Esimerkiksi tupakoivien nuorten todennäköisyys kokeilla huumausaineita

on moninkertainen tupakoimattomiin verrattuna. (Thorlindsson & Vilhjalmsson 1991; Kontula & Koskela 1992; Wagenaar ym. 1994; Rantanen 1996.) Näin ollen tupakoinnin ehkäisytyön on todettu ehkäisevän alkoholin käyttöä, alkoholin käytön ja erityisesti humaltumisen ehkäisemiseksi tehdyn työn muiden päihteiden kokeilua ja sen avulla altistumista säännölliselle käytölle (Ahlström ym. 1996, 28).

Alkoholin käyttö ja tupakointi voivat olla tukemassa osaltaan nuoren itsenäistymiskehitystä; ne voivat toimia aikuistumisen symboleina ja toisaalta niiden avulla on mahdollista erottua aikuisista (Franzkowiak 1987). Tämän takia nuoren suhtautuminen päihteisiin ja tupakkaan voidaan nähdä myös keskeisenä osana elämäntyyliä. Nuorten elämäntyyliä kuvaavissa tutkimuksissa on noussut esiin erityisesti kolme alkoholin käyttöä ja tupakointia ilmentävää tekijää: 1. ajanvietto suuressa nuorisoyhteisössä, 2. koulunkäyntivaikeudet ja 3. liikuntaharrastusten puuttuminen (Hallman 1991; Thorlindsson ym. 1991; Rantanen 1996).

Kodin kasvatusilmapiiri on yhteydessä nuorella aikuisiässä niin miesten kuin naistenkin alkoholin ongelmakäyttöön. Kun alkoholin käytön ennustajina käytettiin seitsemää kodin ilmapiiriä kuvaavaa asteikkoa: lapsen kasvua tukeva kasvatus, tukahduttava kasvatus, äidin huolestunut huolenpito, lapsen ja isän suhteen aktiivisuus, välinpitämättömyys, perheen eheys ja perheen sosiaalinen asema (Pulkkinen 1990), ainoaksi merkittäväksi niin miesten kuin naisten alkoholin käytön ennustajaksi tuli kasvua tukevan kasvatuksen puute. Tukevalla kasvatuksella tarkoitetaan sitä, että 14-vuotiaiden nuorten ja heidän vanhempiensa käsityksen mukaan vanhemmat luottavat lapseen, tietävät missä ja kenen seurassa hän on vapaa-aikanaan, kannustavat koulunkäyntiin, huomioivat lapsen mielipiteen, keskustelevat lapsen kanssa päivittäin, ovat johdonmukaisia rajoituksissaan ja pyrkivät keskustelemalla ohjaamaan lasta ruumiillisen rankaisemisen asemasta. Tällainen ilmapiiri puuttui niiltä nuorilta, joista tuli alkoholin ongelmakäyttäjiä. (Pulkkinen & Rönkä 1993.)

3 ALKOHOLIPOLITIIKAN ERI ULOTTUVUUDET

3.1 Alkoholipolitiikan tavoitteet

Alkoholin kulutukseen ja siitä seuraaviin haittoihin vaikuttavat monet taloudelliset ja yhteiskunnalliset tekijät. Järkiperäisellä, suunnitellulla alkoholipolitiikalla näihin haittoihin on pyritty vaikuttamaan. Alkoholin kokonaiskulutuksen rajoittaminen ja alkoholiongelmien vähentäminen ovatkin alkoholipolitiikan perustavoitteita. (Brazeau & Burr 1993; Euroopan alkoholiohjelma 1993; Savia 1993; Alkoholipolitiikka 1995; Poikolainen 1995; Edwards ym. 1996.) Alkoholihaittojen ehkäisy on myös taloudellisesti kannattavaa (Alkoholitiedotustyöryhmän muistio 1995). Erityisesti alkoholin kysyntää rajoittavan toiminnan on todettu pitkällä aikavälillä olevan taloudellisin keino ehkäistä yhteiskunnalle aiheutuvia alkoholihaittoja ja edistää samalla yksilöitten hyvinvointia (Esiteitys kansalliseksi alkoholiohjelmaksi 1995). Toisaalta yritykset säädellä alkoholin kulutusta julkisin toimenpitein millä tahansa perusteella tulkitaan helposti puuttumiseksi yksilön valinnan vapauteen. Tätä näkökantaa on nimitetty vauraiden yhteiskuntien "kansanterveysloukoksi." (Lupton 1995; Holmila 1997; Sulkunen 1997; Sulkunen & Simpura 1997.)

3.2 Alkoholin hinnan ja verotuksen vaikutus kulutukseen

Alkoholin hinnalla on oma erityisasemansa sen kulutusta ja käyttötaajuutta määräävien tekijöiden joukossa. Se ei sinänsä ohjaa merkittävästi sen enempää yksilön kuin koko väestönkään alkoholin kulutusta, mutta se vaikuttaa kaikkiin muihin sääntelyn muotoihin, niin virallisiin kuin epävirallisiin. Näin ollen alkoholiveroa voidaan periaatteessa käyttää väestön terveyden edistämiskeinona. Sillä on ainakin mahdollista tukea ja täydentää muita sosiaalisten ja terveyshaittojen rajoittami-

seen tähtääviä kansanterveydellisiä toimenpiteitä. (Edwards ym. 1996.)

Alkoholiverotuksen käyttöä osana kansanterveystyötä on vastustettu mm. sen perusteella, että kaupallisesti levitetyn alkoholin hinnan korottaminen erityisesti kehitysmaissa, voi lisätä alkoholin laitonta ja kotituotantoa. Asia ei ole kuitenkaan yksiselitteinen. Tutkimukset ovat poikkeuksetta osoittaneet, että muiden tekijöiden pysyessä muuttumattomina, erityisesti nuorten kohdalla alkoholin hinnan kohoaminen johtaa kulutuksen vähenemiseen (Coate & Grossman 1988) ja vastaavasti hinnan lasku on yleensä johtanut kulutuksen kasvuun. (Grossman, Chaloupka, Saffer & Laixuthai 1994; Edwards ym. 1996.)

Keskeisintä on alkoholijuomien hinnan ja kuluttajan ostovoiman välinen suhde. Nuorten ostovoimaa on mahdollista mitata heidän käytettävissään olevalla rahamäärällä, ns. käyttövaroilla, jotka vastaavat työssä käyvän aikuisen palkkatuloja. Nuorten terveys- tapatutkimuksessa on kysytty, minkä verran nuorella on rahaa käytettävissä keskimäärin viikossa (ilman asunto-, ruoka- ja vaatemenoja). Nuorimmissa ikäryhmissä kysymys mittaa ensisijaisesti vanhemmilta saatuja taskurahoja ja varttuneempien nuorten kohdalla on kyse yhä useammin omalla työllä ansaituista varoista. (Ahlström ym. 1994.) Alkoholin käytön tiheys on voimakkaassa yhteydessä käyttövarojen määrään (Ahlström 1983; Ahlström, Rimpelä, Rimpelä & Pykäri 1989).

3.3 Alkoholin saatavuuden sääntely

Alkoholin saatavuuden sääntely voi osaltaan tehokkaasti rajoittaa alkoholin kulutusta ja näin lievittää alkoholin käyttöön liittyviä haittoja (Esitys kansalliseksi alkoholiohjelmaksi 1995; Edwards ym. 1996). Päihteiden saatavuus vaikuttaa myös nuorten mahdollisuuksiin kokeilla ja käyttää niitä. Jos saatavuudessa tapahtuu muutoksia, on odotettavissa muutoksia käytön määrässäkin. Ehkäisevän työn on sen vuoksi ehdotettu kohdistuvan eri päihteiden saatavuuden rajoittamiseen. (Ahlström ym. 1996,

28.) Saatavuuden rajoituksille on esitetty vastaväite, jonka mukaan varsinkin alkoholin suurkuluttajat hankkivat alkoholinsa joka tapauksessa. Tutkimustulokset eivät kuitenkaan tue tätä väitettä. (Edwards ym. 1996.)

Alkoholin saatavuutta voidaan säädellä seuraavilla tekijöillä:

1. Vähittäismyynnin muoto: Viinistä on tullut yhä suositumpi tuottajamaiden ulkopuolella ja se on varsin herkkä vähittäismyynnin järjestämistavan muutoksille. Uusien viinimyymlöiden avaaminen ja viinimonopolioiden purkaminen lisäävät alkoholin kulutusta. Joissakin maissa on toteutettu järjestelyjä joko kansallisella tai alueellisella tasolla, joilla on pyritty lisäämään viinin kulutusta väkevien juomien kulutuksen vähentämiseksi. Viinin saatavuuden helpottuminen johtaa yleisesti alkoholin kokonaiskulutuksen kasvuun. Tutkimukset osoittavat, että myyntimonopolit voivat vähentää kulutusta ja alkoholin aiheuttamia haittoja, jos niitä ohjataan kansanterveydellisten tavoitteiden mukaisesti. (Room 1993; Edwards ym. 1996.)

2. Juomien alkoholipitoisuus: Esimerkiksi Norjassa, Ruotsissa ja Suomessa on todettu, että keskioluen ja vahvan oluen tuleminen myyntiin on yhteydessä oluen kulutuksen kasvuun. Alkoholipitoisuukseltaan alhaisten tai alkoholittomien juomien käytöllä on mahdollisuus vähentää tai estää korkeat veren alkoholipitoisuudet. (Edwards ym. 1996.)

3. Myymäläverkoston tiheys: Vastoin aikaisempia käsityksiä, myymäläverkoston maantieteellisen tihentymisen on todettu lisäävän alkoholin myyntiä merkittävästi (Edwards ym. 1996).

4. Käytön alaikäraja: Tutkimustulokset ovat poikkeuksetta osoittaneet, että alkoholin ostoon oikeuttavan ikärajan alentaminen lisää alkoholiin liittyviä liikenneonnettomuuksia asianomaisen ikäryhmän keskuudessa ja vastaavasti ikärajan nostaminen vähentää niitä (Edwards ym. 1996). Ikärajoilla ja jakelujärjestelmällä on vaikutusta nuorten arvioihin alkoholin saatavuudesta. Esimerkiksi oluen saatavuus on helpointa, kun ikäraja on

18 vuotta ja jakeluverkostoina ovat niin elintarvikeliikkeet, kioskit kuin keskiolutbaaritkin. (Ahlström ym. 1996, 24.)

5. Vastuullisen anniskelun on todettu alentavan baareista ja ravintolasta poistuvien henkilöiden veren alkoholipitoisuutta sekä alkoholiin liittyvien kolareiden määrää (Edwards ym. 1996).

6. Anniskelijan korvausvastuu: Eräissä maissa voimassa olevaa anniskelupaikkojen ja myyntipisteiden juridista korvausvastuuta on sovellettu lähinnä taannehtivasti silloin, kun päihtyneelle anniskelusta on aiheutunut jokin henkilökohtainen menetys tai vammautuminen. Sitä on esitetty samalla ehkäiseväksi ohjelmaksi, jonka avulla voitaisiin edistää turvallisempaa anniskelukäyttöä. Eräessä tutkimuksessa korvausvastuun lisääminen johti liikenneonnettomuuksien vähenemiseen. (Edwards ym. 1996.)

7. Aukioloajat: Alkoholin myyntipisteiden aukioloaikojen pidentäminen yleensä lisää alkoholin käyttöä ja myymälöiden pitäminen suljettuina tiettyinä päivinä vähentää alkoholin käyttöä ja vaikuttaa vastaavasti myös alkoholista aiheutuviin ongelmiin (Brazeau ym. 1993; Wagenaar ym. 1994; Edwards ym. 1996).

On muistettava, että alkoholin saatavuuteen vaikuttavien strategioiden onnistuvuus riippuu aina useista toisiinsa vaikuttavista tekijöistä. Esimerkiksi ilman väestön riittävää tukea rajoitusten toteuttaminen käytännössä jää pakosta puutteelliseksi ja on oletettavaa, että ilmaantuu myös keinoja kiertää rajoituksia. Jos väestön tuki on olemassa, useat rajoitustavat voivat lisätä myönteisiä kansanterveydellisiä tuloksia. Kunkin maan alkoholipoliittinen historia vaikuttaa siihen, miten tehokkaita alkoholin saatavuuteen vaikuttavat toimenpiteet ovat. Alkoholin saatavuuden ja alkoholista aiheutuvien haittojen välistä suhdetta koskevat tutkimustulokset on voitu vahvistaa useissa eri maissa, joten ne ovat yleistettävissä, eivätkä ne ole siten kulttuurisesti ainutkertaisia. (Pinet 1987; Downie, Fyfe & Tannahill 1990; Edwards ym. 1996.)

3.4 Alkoholimainonta

Alkoholimainonta on vain harvoja poikkeuksia lukuunottamatta melko säänneltyä toimintaa useimmissa maissa. (TAULUKKO 1., s. 22). Sääntely tapahtuu sekä lainsäädännön että teollisuuden ja viestimien vapaaehtoisten sopimusten avulla. Mainontarajoitusten tiukentamista on viime vuosina vaadittu useissa maissa ja kehitys on varsinkin Euroopassa kulkenut odotettuun suuntaan; esimerkiksi Ranskan nykyinen lainsäädäntö on yksi Euroopan tiukimmista. Alkoholijuomien mainonta on kokonaan kielletty Norjassa ja Puolassa. Suurimmassa osassa niitä maita, joissa mainonta on periaatteessa sallittu, on mainontasäännöstöön asetettu kuitenkin lisärajoituksia. Tarkkaan on säädelty esimerkiksi se, mihin vuorokauden aikaan mainoksia voi lähettää, minkä vahvuisia juomia saa mainostaa, mitä yleensäkin mainoksissa saa olla ja mitä ei. Vapainta alkoholimainonta on Kreikassa, jossa mainonta on lähes rajoittamatonta ja Itä-Euroopassa. Myös Italiassa on alkoholimainontaan toistaiseksi suhtauduttu sallivasti. (Alkoholilaki perusteluineen 1994; Montonen 1994; Montonen 1996; Hein & Warsell 1996.)

Lisääntyvä kansainvälinen alkoholikauppa on heikentänyt valtioiden mahdollisuuksia säännellä alkoholimainontaa ainoastaan kansallisten terveystavoitteiden pohjalta. Yksityinen alkoholiteollisuus on ryhtynyt vastustamaan alkoholimainonnan sääntelyä lainsäädännön avulla. Alkoholiteollisuus kannattaa vapaaehtoisten sopimusten avulla tapahtuvaa sääntelyä. Kansanterveysnäkökulman kannattajat korostavat alkoholimainonnan mahdollisia kielteisiä vaikutuksia, alkoholiteollisuus vastaa-vasti painottaa mainonnan mahdollista kasvattavaa merkitystä. Alkoholiteollisuudelle markkinointimahdollisuuksien turvaaminen on yksi perustekijä ja alkoholiteollisuuden kannalta alkoholi-haittoja painottavaa tutkimusta ja valistusta voidaan luonnehtia "negatiiviseksi julkisuudeksi". (Montonen 1994.)

Alkoholimainonnalla voi olla useita toisiinsa liittyviä vaikutuksia. Mainonnan avulla voidaan vahvistaa merkkiuskollisuutta tai tavoitella uusia käyttäjiä. Sen avulla voidaan myös pyrkiä

lujittamaan alkoholimyönteisiä asenteita, lisäämään alkoholin käyttöä ja vahvistamaan käyttöaikomuksia. Mainonta voi lisätä alkoholin käytön määrää ja taajuutta tai vähentää käyttäjien lopettamis- tai vähentämismotivaatiota. Lisäksi mainonta ja sen luonne voivat muovata yhteiskuntapolitiikkaa. (Alkoholilain uudistamistyöryhmän muistio 1993; ETA - EU ja alkoholiasiat kansalaisjärjestöjen näkökulmasta 1994; Edwards ym. 1996.)

Yksi alkoholimainonnan keskeinen kohderyhmä ovat nuoret aikuiset. Nuorena hankittujen mieltymysten odotetaan säilyvän myöhemmällekkin iälle ja nuoret ovat myös yleensä kiinnostuneempia sekä alkoholijuomista että mainoksista kuin vanhemmat. Nuorille suunnatussa mainonnassa erilaisten tapahtumien sponsorointi on keskeinen menetelmä niin Suomessa kuin muuallakin. (Montonen 1996.) Alkoholiin liittyvä mainonta voi herättää nuorissa myös monia ristiriitoja ja nuoren aikuisen saattaa olla vaikeaa muodostaa selkeää kuvaa alkoholin käytön sallittavuudesta. Samaan aikaan kun eri kasvattajat varoittavat nuoria alkoholin haitoista, esimerkiksi olutta mainostetaan elokuvissa, televisiossa ja katumainoksissa. (Holmila & Haavisto 1997.) Nimenomaan oluen mainonnan on todettu lisäävän sen kulutusta teini-ikäisten ja nuorten aikuisten keskuudessa (Edwards ym. 1996).

Sekä lainsäädäntöön että vapaaehtoisein sopimukseen perustuvalla sääntelyllä on sekä etuja että haittoja. Lainsäädännöllä on merkittävä symbolinen vaikutus; sen avulla voidaan selvästi määrittää sopivan ja sopimattoman rajat ja samalla se osoittaa, että viranomaiset suhtautuvat asiaan vakavasti. Lainsäädännön puuttuminen tulkitaan herkästi vallitsevan tilanteen hyväksymiseksi. Vapaaehtoisein sopimukseen pohjautuva sääntely voi olla poliittisesti helpoin ja nopeimmin toteutettavissa oleva ratkaisu. Lakeihin liittyvät seuraamukset ovat yleensä voimakkaampia, mutta vapaaehtoiset sopimukset voivat olla moraalisesti sitovampia. Vapaaehtoisissa sopimuksissa vastuu valvonnasta ja sen kustannuksista siirtyy mainostajille ja viestimille. (Montonen 1994.)

Varsin uusi ja vielä kokeiluvaiheessa oleva ilmiö on internetin käyttö alkoholijuomien markkinoinnissa. Kun perinteisiä kanavia käyttävä alkoholimainonta on eri tavoin säänneltyä, verkkomainonta on vielä varsin "villiiä". Verkkomainontaa eivät koske kansalliset lait ja kansainvälisten sopimusten solmiminen on jälkijätöistä verkkomaailman nopean kehityksen suhteen. (Montonen 1996.)

Moniin maihin on alkoholiteollisuuden rahoittamana perustettu valistus-, tiedotus- ja tutkimustoimintaa tekeviä laitoksia. Euroopassa niitä on perustettu mm. Saksaan, Belgiaan, Ranskaan, Espanjaan, Portugaliin ja Kreikkaan. Tutkimus- ja tiedotustoiminnan lisäksi laitokset voivat osallistua myös alkoholimainonnan itsesääntelyyn. (Brazeau ym. 1993; Montonen 1994.)

TAULUKKO 1. Alkoholijuomien mainonta

Maa:	Mainonta kielletty	Mainonta sallittua								
		Televisiossa			Radiossa			Painotuotteissa		
		Oluen	Viinin	Väkevien juomien	Oluen	Viinin	Väkevien juomien	Oluen	Viinin	Väkevien juomien
Australia		*(a)	*(a)	*(a)	*	*	*	*	*	*
Itävalta		*	*		*	*		*	*	*
Belgia		*	*	*	*	*	*	*	*	*
Kanada		*(b)	*(b)	*(b)(c)	*(b)	*(b)	*(b)(c)	*	*	*
Tanska		(d)	(d)	(d)	(d)	(d)	(d)	*(e)	*(e)	*(e)
Suomi		*	*	*(c)	*	*	*(c)	*	*	*(c)
Ranska					*(f)	*(f)	*(f)	*(f)(e)	*(f)(e)	*(f)(e)
Saksa		*	*	*	*	*	*	*	*	*
Irlanti		*(e)	*(e)		*(e)	*(e)		*	*	*
Italia		*(e)	*(e)	*(e)	*	*	*	*	*	*
Japani		*	*	*	*	*	*	*	*	*
Luxemburg		*(g)	*(g)	*(g)	*(g)	*(g)	*(g)	*(g)	*(g)	*(g)
Alankomaat		*(e)(h)	*(e)(h)	*(e)(h)	*(e)	*(e)	*(e)	*(e)	*(e)	*(e)
Uusi Seelanti		*(a)(e)	*(a)(e)	*(a)(e)	*(e)	*(e)	*(e)	*	*	*
Norja	*									
Puola	*									
Portugali		*(a)	*(a)	*(a)	*	*	*	*	*	*
Etelä-Afrikka		*(e)	*(e)	*(e)	*(e)	*(e)	*(e)	*(e)	*(e)	*(e)
Espanja		*(a)	*(a)(c)	*(a)(c)	*(b)	*(b)	*(b)	*	*	*
Ruotsi								*(c)		
Sveitsi								*	*	*(f)
Iso-Britannia		*	*	(i)	*	*	*	*	*	*
USA		*(b)	*(b)	*(b)(i)	*(b)	*(b)	*(b)(i)	*(b)	*(b)	*(b)
Maiden lukumäärä	2	17	16	13	18	17	15	21	19	19

(a) Tiettyinä vuorokaudenaikoina.

(b) Osassa alueita tai osavaltioita.

(c) Rajoitettu alkoholipitoisuuden mukaan.

(d) Ei kaupallisia mainoksia.

(e) Ei nuorisoon kohdennettuna.

(f) Lailla rajoitettu.

(g) Vain tuotemainontaa.

(h) Sisällettävä kuluttajietoa riittävän useasti (2/5), ja aina urheiluohjelmien yhteydessä.

(i) Omaehtoinen kieltö.

Lähde: STAKES 1996

4 ALKOHOLIPOLITIikka SUOMESSA

4.1 Alkoholilainsäädännön ja alkoholijärjestelmän kehitys

Suomalainen alkoholipolitiikka, jolla on pitkät perinteet, elää voimakkaassa murroskaudessa. Tämä perinne alkoi jo 1800-luvun raittiusliikehännästä. (Heinonen 1996.) Raittiusliike nojautui tieteeseen, edistykseen ja terveellisiin elämäntapoihin. Sen unelmana oli alkoholiton, järkevä yhteiskunta. (Sulku-nen 1995.) Kielto-laki astui voimaan vuonna 1919, koska alkoholin käyttöä pidettiin kansalle turmiollisena. Kaikkien alkoholi-juomien myynti, anniskelu ja nauttiminen tuli laittomaksi ja viranomaisten suorittaman valvonnan avulla myös tuonti (laiton) ja salakauppa pyrittiin ehkäisemään. (Savia 1993; Alasuutari 1996.) Vuonna 1932 säädettiin väkijuomalaki, joka kumosi kielto-lain. Vuonna 1969 astui voimaan uusi alkoholilaki, jonka tarkoituksena oli saattaa alkoholilainsäädäntö yhteiskunnassa vallitsevia olosuhteita ja tapahtunutta kehitystä vastaavaksi. (Savia 1993; Alkoholilaki perusteluineen 1994.)

Vuoden 1995 alusta voimaan tullutta alkoholilainsäädännön uudistusta on luonnehdittu merkittävimäksi muutokseksi, mitä suomalaisessa alkoholijärjestelmässä on tehty kielto-lain kumoamisen jälkeen. Tarve alkoholilainsäädännön uudistukselle syntyi Suomen liittyessä vuonna 1995 Euroopan Unionin jäseneksi, kun suomalainen alkoholilainsäädäntö piti sovittaa Euroopan Unionin kanssa tehtyyn sopimukseen. Tarvetta muutokseen ilmeni myös kotimaassa. Keskeisintä lakiuudistuksessa ovat olleet alkoholimonopolin purkautuminen vähittäismyyntimonopolia lukuunottamatta, mietojen alkoholi-juomien salliminen, alkoholiin liittyvien viranomaistehtävien siirtäminen pois alkoholi-yhtiöltä sekä alkoholi-juomien jakelujärjestelmän laajentaminen. (Alkoholilaki perusteluineen 1994; Alkoholitiedotustyöryhmän muistio 1995.) EU ei edellytä nykyisen laajuisen vähittäismyyntimonopolin purkamista, mutta ehtona on se, että Alko ei käytä asemaansa muita tahoja markkinoilla syrjivästi (Hentilä 1996).

Alkoholijärjestelmällä tarkoitetaan yleisesti alkoholin tuotantoa ja kauppaa sekä niitä koskevaa lainsäädäntöä ja hallintoa. Valtion monopolin avulla on katsottu parhaiten voitavan taata alkoholilainsäädännön kansanterveys- ja sosiaalipoliittisia tavoitteita. Alkoholilain johtava periaate on alkoholin kulutusta ohjaamalla ehkäistä alkoholipitoisista aineista johtuvia yhteiskunnallisia, sosiaalisia ja terveydellisiä haittoja. Kun merkittävin alkoholista aiheutuvien haittojen selittäjä on kokonaiskulutus, sen vähentämiseen on pyritty alkoholin kysynnän ja tarjonnan rajoittamisella. (Alkoholilaki perusteluineen 1994.)

Alkoholiyhtiölle aikaisemmin kuuluneet viranomaistehtävät siirrettiin kokonaisuudessaan sosiaali- ja terveysministeriölle ja sen alaiselle sosiaali- ja terveydenhuollon tuotevalvontakeskukselle (STTV) sekä lääninhallituksille. Kunnan tehtävänä on myös alkoholiasioden paikallistason seuranta. (Alkoholitiedustustyöryhmän muistio 1995; Esitys kansalliseksi alkoholiohjelmaksi 1995; Kronenberger 1995.) Lääninhallitusten kautta alkoholihallinto kuuluu sisäasiainministeriölle. Alkoholiverotuksesta vastaa valtiovarainministeriö. Euroopan Unioniin liittymisen myötä myös maa- ja metsätalousministeriö sekä kauppa- ja teollisuusministeriö ovat osallisina kansallisen alkoholihallinnon kehittämässä. (Esitys kansalliseksi alkoholiohjelmaksi 1995.)

Vuonna 1995 valmistui sosiaali- ja terveysministeriön toimeksiannosta päihde- ja raittiusasiain neuvottelukunnan tekemä "Esitys kansalliseksi alkoholiohjelmaksi vuosiksi 1996-1999." Tavoitteena oli saada esitys WHO:n Euroopan aluetoimiston laatiman Euroopan alkoholiohjelman soveltamisesta ja toimeenpanosta Suomessa. Kansalliseen alkoholiohjelmään sisältyy ajantasainen strategia alkoholipoliittisten tavoitteiden toteutumiseksi. Kansainvälisen toiminnan kehittämässä on esitetty näkemys, että Suomen tulisi osoittaa yhdessä muiden Pohjoismaiden kanssa kansainvälistä aloitteellisuutta kansanterveystavoitteisesta alkoholipolitiikasta. Tätä on mahdollista toteuttaa mm. terveysministerien tapaamisissa. (Esitys kansalliseksi alkoholiohjelmaksi 1995.)

4.2 Alkoholin kulutus ja sitä säätelevät tekijät

4.2.1 Alkoholin kulutus kansainvälisessä vertailussa

Alkoholin kokonaiskulutus on lisääntynyt Suomessa tasaisesti aina 1960-luvulta lähtien. Erityisen voimakasta kasvu oli 1980-luvun loppupuolella. Huippu saavutettiin vuonna 1990, jolloin tilastoitu kulutus oli 7.7 litraa absoluuttista alkoholia henkilöä kohden. Alkoholin kulutus laski vuodesta 1990 vuoteen 1994 noin 14 %:lla. Tuona aikana myös useat alkoholista johtuvat haitat vähenivät. Suomessa vuoden 1995 alkoholijuomien kulutus-tilastot osoittavat kuitenkin kulutuksen olevan jälleen noususuuntainen. (Esiteys kansalliseksi alkoholiohjelmaksi 1995.) Tilastoimattoman alkoholin kulutuksen on arvioitu kasvaneen merkittävästi ja mm. uusien tullimääräysten seurauksena se kasvaa edelleen (Salomaa 1995). Myös alkoholin salakuljetus on lisääntynyt (Hentilä 1996).

Kansainvälisessä vertailussa alkoholin kulutus on ollut Suomessa vähäisempää kuin muissa EU-maissa. Kuitenkin, kun alkoholin kulutuksen kasvu jatkui Suomessa aina 1990-luvun alkupuolelle, monissa korkeamman kulutuksen EU-maissa alkoholin kulutuksen väheneminen on alkanut jo 1970-luvun lopussa. (Esiteys kansalliseksi alkoholiohjelmaksi 1995.) Suomessa kulutettiin väkeviä alkoholijuomia vuonna 1995 1.9 abs. litraa ja viiniä 8.2 litraa asukasta kohden. Olutta Suomessa käytettiin tuolloin 80.2 litraa / asukas (Hein ym. 1996.) (Liite 1). Suomen alkoholikulttuuri on muuttunut nimenomaan keskioluen vapauttamisen jälkeen ja erityisesti viime vuosina (Alkoholilaki perusteluineen 1994). Tyypillistä tälle muutokselle on ollut oluen aseman vahvistuminen; yli puolet suomalaisten kuluttamista alkoholijuomista on olutta (Hein ym. 1996).

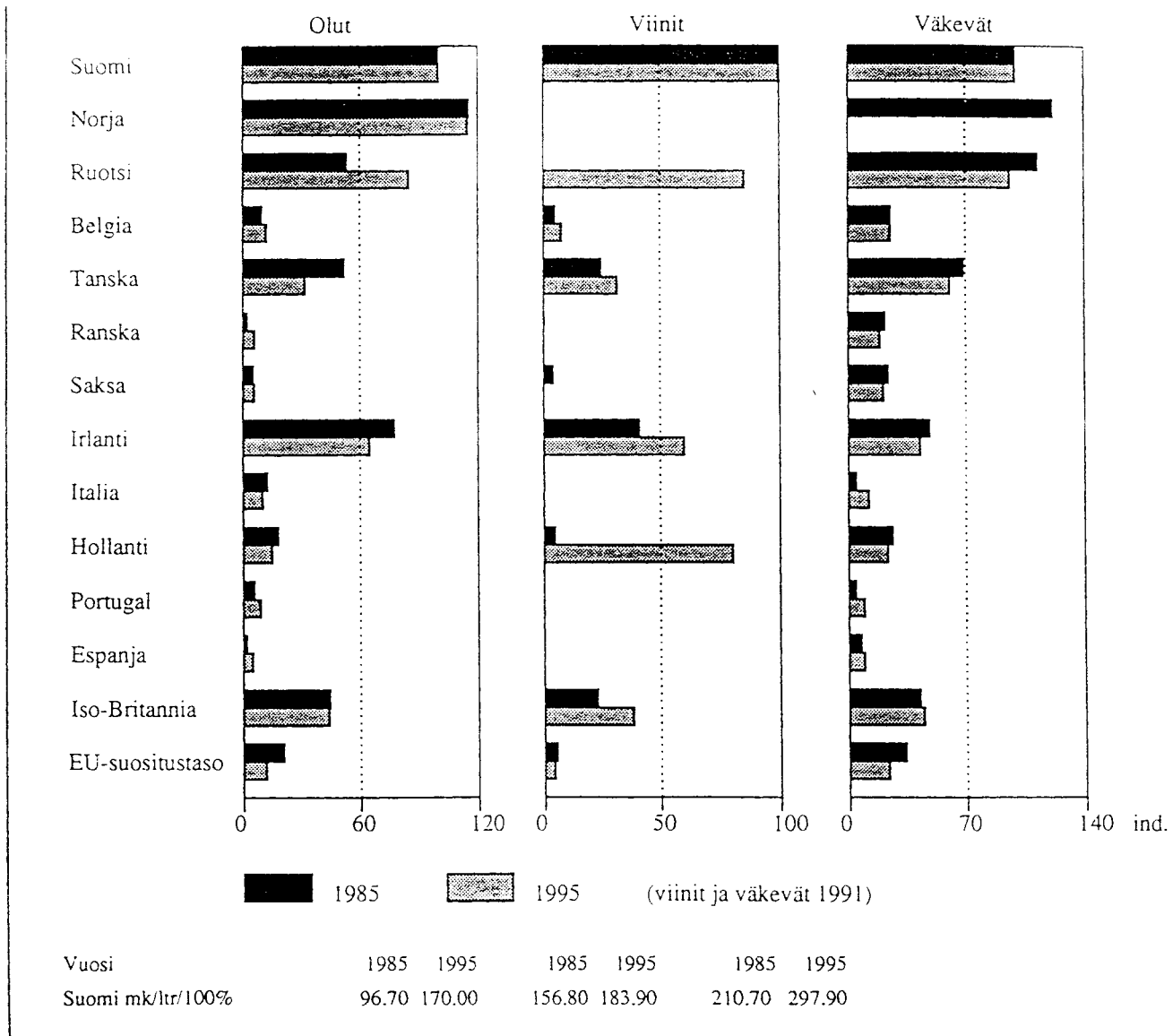
4.2.2 Alkoholin hinta ja verotus

Suomessa alkoholilain mukaan alkoholipitoisia aineita ovat sellaiset aineet tai tuotteet, joiden alkoholipitoisuus on yli 2,8 tilavuusprosenttia. Alkoholipitoisia aineita ovat alkoholi-juomat, alkoholivalmisteet ja väkiviina. (Alkoholilaki perusteluineen 1994.)

Alkoholi on verotettava tuote kaikissa maissa. Väkevien alkoholijuomien verotus on korkeampi kuin viinin tai oluen, koska väkevien juomien katsotaan aiheuttavan enemmän alkoholiongelmia kuin miedomprien. Toisaalta viiniä ja olutta ei kaikissa maissa määritellä alkoholijuomiksi, joten niitä ei veroteta erikoistuotteina. (Hein ym. 1996.)

Suomen alkoholiverotus on osaltaan ollut merkittävä valtiontalouden tulonlähde (Alkoholilain uudistamistyöryhmän muistio 1993). Yleensäkin yhteiskuntatalouden kannalta alkoholin tuotannolla ja kaupalla on tärkeät taloudelliset vaikutukset, jotka osaltaan liittyvät työllisyyteen ja julkisen vallan verotulojen kertymiseen sekä toisaalta alkoholin haittavaikutuksista johtuviin kustannuksiin erityisesti sosiaali- ja terveydenhuollossa (Alkoholilaki perusteluineen 1994).

Suomessa alkoholijuomien hinta- ja verotaso on kansainvälisesti poikkeuksellisen korkea. (KUVIO 1., s. 27). Vaikka alkoholijuomien verotus on perusteiltaan Suomessa samankaltainen kuin muissa EU-maissa, esimerkiksi vähittäismyyntin hintataso on noin kolminkertainen muiden EU-maiden keskimääräiseen hintatasoon verrattuna. (Esitys kansalliseksi alkoholiohjelmaksi 1995; Salomaa 1995.)

KUVIO 1. Alkoholijuomaverot eräissä maissa vuosina 1985 ja 1995
mk / ltr 100 % alkoholia, indeksi Suomi = 100

4.3 Alkoholimainonta

Alkoholilakiin ei ole tehty suuria muutoksia vuoden 1968 uudistuksen jälkeen. Vuonna 1977 voimaan astunut alkoholi-juomien mainontakielto on alkoholipoliittisesti näkyvin muutos. Vuoden 1995 alkoholilain kokonaisuudistuksessa muutettiin myös mainontaa koskevia säännöksiä. Nykyisen lainsäädännön mukaan alkoholijuomia voidaan Suomessa mainostaa tietyin rajoituksin. (TAULUKKO 1., s. 22). Mainontakielto koskee väkeviä alkoholi-juomia, niiden varsinaista ja epäsuoraa mainontaa sekä myyninedistämistoimintaa. Epäsuoralla mainonnalla tarkoitetaan mainonnan säätelyn piirissä olevan tuotteen vakiintuneen tunnuksen käyttämistä muun hyödykkeen tunnuksena. Myös muunlais-ta mainontaa voidaan pitää epäsuorana, esimerkiksi erilaisten alkoholiin liittyvien mielikuvien luomista. Mietoja alkoholi-juomia ja vähintään 1, 2 tilavuusprosenttia alkoholia sisältäviä juomia saa mainostaa tietyin rajoituksin. (Alkoholilaki perusteluineen 1994.)

Euroopan Unioni sääti vuonna 1991 direktiivin, joka määrittelee alkoholijuomien televisiomainonnan periaatteet. Suomessa alkoholimainontaa koskeva lainsäädäntö pohjautuu EU:n direktiiviin. Alaikäiset ovat erityinen ryhmä, johon mietojen alkoholi-juomien mainontaa ja myynnin edistämistoimintaa ei saa kohdistaa. Yleensäkin on kiellettyä alaikäisten, häiritsevästi käyttäytyvien ja alkoholia väärinkäyttävien henkilöiden käyttäminen mainostamisessa. Alaikäisille suunnatun mainonnan kieltäminen on todennäköisesti kaikkein tyypillisin alkoholimainonnan sisältöä koskeva rajoitus niin lakiteksteissä kuin erilaisissa eettisissä säännöksissäkin. (Brazeau ym. 1993; Savia 1993; Alkoholilaki perusteluineen 1994; Hein ym. 1996; Montonen 1996.)

Mainontaan liittyviä elämäntapaa koskevia kieltoja ovat runsaan alkoholin käytön myönteisyyden tai alkoholin positiivisten fyysisten, psyykkisten tai sosiaalisten vaikutusten korostaminen taikka raittiuden tai kohtuullisen käytön kuvaaminen kielteisenä. Myös terveyttä edistävän mielikuvan luominen alkoholista

tai sen käyttäminen fyysisten tai psyykkisten ongelmien poistajana ei ole sallittua. Mainonta ei saa luoda kuvaa, että alkoholin käyttö lisää suorituskykyä taikka edistää sosiaalista tai seksuaalista menestystä. Alkoholin käyttöä ei saa myöskään yhdistää liikenteeseen. Nimenomaisesti kiellettyjä ovat yleisesti hyvän tavan vastainen alkoholin mainonta sekä harhaanjohtava mainonta. Se ei myöskään saa houkutelaa kohtuuttomaan alkoholin käyttöön tai halventaa kohtuukäyttöä tai raittiutta. (Brazeau ym. 1993; Savia 1993; Alkoholilaki perusteluineen 1994; Hein ym. 1996; Montonen 1996.)

4.4 Alkoholitiedotus ja -valistus

Suomessa useat eri tahot järjestävät alkoholitiedotus- ja valistustoimintaa. Tärkeimpiä niistä ovat raittiusjärjestöt, päihdealan järjestöt, alkoholiyhtiö ja kunnat. Esimerkiksi Alko on jo 1950-luvun alusta lähtien toiminut alkoholipoliittisena tiedottajana (Hentilä 1995). Myös sosiaali- ja terveysministeriö, lääninhallitukset, kansanterveysjärjestöt sekä opetus- ja poliisiviranomaiset tekevät alkoholitiedotus- ja valistustyötä. (Alkoholitiedotustyöryhmän muistio 1995; Esitys kansalliseksi alkoholiohjelmaksi 1995.)

Esityksessä kansalliseksi alkoholiohjelmaksi vuosiksi 1996–1999 on esitetty tavoite, jonka mukaan alkoholin haittavaikutuksista tiedottamisen ohella valistuskampanjoiden tulisi keskittyä alkoholittomaan elämäntapaan ja alkoholin käytön rajoittamiseen liittyvien positiivisten mielikuvien vahvistamiseen. Tämän avulla on mahdollista lisätä kuluttajan valinnanvapautta ja lieventää alkoholin käyttötapojen muuttamisen esteenä olevia ennakkoasenteita.

Alkoholitiedotuksella ja -valistuksella on vahva perinne suomalaisessa koulumaailmassa. Edelleenkin pääosa valistuksesta kohdistetaan nuoriin ja tehdään paljolti kouluissa. Aikuisväestölle suunnattu alkoholitiedotus ja -valistus on lisääntymässä. Vaikka alkoholivalistuksen tavoitteet ovat pääosin muuttu-

neet, raittius tuodaan edelleenkin selkeästi esille tavoiteltavana vaihtoehtona erityisesti nuorten kohdalla. (Alkoholitiedotustyöryhmän muistio 1995.)

4.5 Alkoholitutkimus

Suomi on ollut jo pitkään alkoholitutkimuksen johtavia maita maailmassa ja omaa kansainvälisesti korkeatasoiset alkoholitutkimuksen yksiköt (Hentilä 1995). Myös alkoholiolojen seurantatilastointi on järjestetty Suomessa esimerkillisesti (Esitys kansalliseksi alkoholiohjelmaksi 1995). Vuoden 1995 alkoholilain uudistuksen myötä Alkon menettäessä valtaosan alkoholipoliittisesta päätösvallastaan, myös alkoholitutkimus koki muutoksen. Biolääketieteellinen alkoholitutkimus on siirtynyt Kansanterveyslaitokselle ja yhteiskuntatieteellinen alkoholitutkimus Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskukselle, STAKES:lle. (Hentilä & Virtanen 1995; Hentilä 1995.)

Suomalaisen alkoholitutkimuksen yksi selvä piirre on ollut sen keskittyminen alkoholin käyttöön ja sen seurauksien tutkimiseen sosiaalisina ilmiöinä mieluummin kuin yksilöiden ominaisuuksina. Alkoholia on käsitelty enemmän yhteiskunnallisena kysymyksenä tai tutkittu juomatapojen ja alkoholiongelmien esiintymisen vaihtelua väestössä kuin esimerkiksi erilaisiin riskiryhmiin kuuluvien yksilöiden ominaispiirteitä. Yhteiskunnallinen alkoholitutkimus on nähty joko osana päihdetutkimusta tai osana terveystutkimusta, huono-osaisuuden tai sosiaalisten ongelmien tutkimusta. Alkoholia on tutkittu erityisenä yhteiskuntapoliittisena ongelmana, joko itsenäisenä erilliskysymyksenä tai kytkeytyneenä muihin ongelmailmiöihin. Alkoholi on siten sosiaalisen elämän osa, yhteiskunnallinen linssi, jota voidaan käyttää tutkittaessa koko yhteiskuntaa ja siinä tapahtuvia muutoksia. (Simpura 1995.)

Suomessa on vuodesta 1977 lähtien **nuorten terveystapatutkimuksen** avulla pyritty selvittämään eri terveystapojen ja niihin vaikuttavien tekijöiden kehitystä. Alkoholin käyttöä ja siinä

tapahtuvia muutoksia on seurattu jatkuvasti muiden terveystapojen rinnalla erityisesti tupakoinnin osalta. Seurantatutkimuksessa on todettu alkoholin käytön olevan harvinaista 12-vuotiaana ja yleistyvän voimakkaasti 12-16 ikävuoden välillä. Nuorten humalakäyttö on selkeästi lisääntynyt koko 1980-luvun ajan ja suuntaus on jatkunut samanlaisena sen jälkeenkin, vaikka alkoholin käyttökerrat eivät ole lisääntyneet. (Ahlström ym. 1994.)

Vuonna 1995 tehtiin **Kouluterveys-tutkimus** osassa suomalaisia kouluja. Tutkimuksen tarkoituksena on tuottaa kouluille, kunnille ja lääneille tietoa nuorten hyvinvoinnista, terveydestä ja mielipiteistä. Helsingissa tutkimus tehtiin vuonna 1995 peruskouluissa, lukioissa ja ammattioppilaitoksissa. Suuri enemmistö nuorista katsoi, että kohtuullinen alkoholin käyttö kuuluu normaaliin elämänmenoon ja pojat hyväksyivät viikottaisen humalan yleisemmin kuin tytöt. (Rimpelä, Luopa & Siivola 1996.)

Vuonna 1997 ilmestyi tutkimus alkoholihaittojen paikallisesta ennaltaehkäisystä, **Lahti-projekti**, joka on Alkoholitutkimussäätiön ja WHO:n Euroopan toimiston yhteistyöprojekti. Lahti-projektin tarkoituksena on tuottaa tietoa paikallisyhteisön alkoholiongelmien ehkäisemisestä ja yhteisöllisten ehkäisyprojektien suunnittelusta ja toteuttamisesta käytännössä. (Holmila 1997; Holmila ym. 1997.) Lahdessa suoritettiin projektiin liittyen 14-vuotiaiden nuorten keskuudessa kyselytutkimus (Haavisto 1993), jonka mukaan puolet pojista ja hieman pienempi määrä tyttöjä ei ollut koskaan käyttänyt alkoholia. Pojat käyttivät tavallisimmin keskiolutta, tytöt puolestaan viiniä. Myös väkeviä alkoholijuomia käytettiin varsin yleisesti ja se herätti huomiota, koska lain mukaan viinien ostoikäraja on 18-vuotta ja väkevien 20-vuotta. Useimmiten juomat nuorelle oli hankkinut joku ystävistä. (Holmila ym. 1997.) Samansuuntainen kysymys alkoholijuomien hankinnasta on tullut esiin myös aikaisemmissa tutkimuksissa (vrt. Ahlström 1991; Hallman 1991). On ilmeistä, että useat niistä henkilöistä, jotka ostavat alkoholia alaikäisille, eivät pidä toimintaansa laittomana (Ahlström 1991; Työryhmämuistio 1993).

5 ALKOHOLIPOLITIIKAN KEHITYS ESPANJASSA

5.1 Viinintuottajamaa Euroopan Unionin jäsenenä

Espanjassa viininviljelyllä on jo vuosisataiset perinteet ja se on kuulunut maailman suurimpiin viinintuottajamaihin 1800-luvulta lähtien. Viininviljely nousi johtoasemaan Espanjan maataloudessa 1800-luvun lopussa. Tämä johtui sekä muutoksista maatalouden maailmanmarkkinoissa, että myös Espanjan maatalouden sisäisestä kehityksestä. Viininviljely oli edelläkävijä Espanjan maataloudessa ja on edelleen sata vuotta nykyaikaisen viinin suurtuotannon synnyn jälkeen Espanjan maanviljelyn arvostettu ja tuottava osa, jonka laajentamiseen on panostettu erityisen voimakkaasti 1960-luvulta lähtien. (Pyörälä 1996.)

Espanjasta tuli vuonna 1986 Euroopan Unionin jäsenmaa (Brazeau ym. 1993; Savia 1993). Euroopan Unionin maissa ei ole ollut yhtenäistä alkoholipolitiikka, vaan se on ollut ensisijaisesti maatalous- ja kauppapolitiikkaa. Alkoholin käyttöön liittyvä sääntely ei ole perustunut sosiaalisiin ja terveydellisiin lähtökohtiin vaan kaupallisiin ja tuotannollisiin tavoitteisiin. (Jokinen 1990; Savia 1993; Alkoholilaki perusteluineen 1994; ETA - EU ja alkoholiasiat kansalaisjärjestöjen näkökulmasta 1994.)

Koska Euroopan Unionissa ei ole ollut yhtenäistä alkoholipolitiikkaa, alkoholiasioita on käsitelty eri tavoin riippuen siitä, miten alkoholi on tuotettu. Jos viina tislataan viinistä, se on maatalouspolitiikan alainen, muulla tavoin valmistettuna se on teollisuustuote. Maataloustuotteilla on yhtenäiset säädökset, teollisuustuotteilla niitä ei ole. Jaottelu johtaa sekaantumisiin käsitteissä ja myös hajanaiseen politiikkaan. Esimerkiksi viini on luokiteltu elintarvikkeeksi, ei alkoholijuomaksi. (Jokinen 1990; Savia 1993.) EU:n maissa tuotetaan valtaosa maailman viineistä. Italian, Ranskan ja Espanjan yhteenlaskettu viinin tuotanto on jo yli 50 % koko maailman tuotannosta.

(Hein ym. 1996.) (Liite 2). Viinipolitiikalla onkin ollut merkittävä osa EU:n yhteisessä maatalouspolitiikassa. Viinin tuotanto on myös merkittävämpi työllistäjä kuin viinan tuotanto. (Jokinen 1990.)

5.2 Alkoholipoliittisen ajattelun kehitys

Espanjassa on puuttunut käytännön tason alkoholipoliittinen lainsäädäntö (Jokinen 1990). Saksalainen alkoholitutkija Hermann Fahrenkrug julkaisi yhteistyössä EY:n komission kanssa vuonna 1986 tutkimuksen "National Alcohol Policies in the EC Countries", jossa hän päätyi toteamaan, että EY-mailla ei yleensääkään 1980-luvun puolivälissä ollut minkäänlaisia terveystavoitteisia suunnitelmia alkoholin kokonaiskulutuksen vähentämiseksi. Kaikilla mailla, Kreikkaa lukuunottamatta, oli jonkinasteisia "yksilöön kohdistuvia" ohjelmia. Niiden tavoitteena oli oikean juomatavan opettaminen ja ne kohdistuivat yleensä johonkin tiettyyn ryhmään kuten nuoret, raskaana olevat naiset, autoilijat ja tietyt ammattiryhmät. (Jokinen 1990; Savia 1993.)

Alkoholia koskevien säädösten tavoitteena oli yleinen järjestys ja alaikäisten suojelu, ei kansanterveydellisen näkökulman esille tuova alkoholipolitiikka. Alkoholin markkinointia koskevia, lakeihin pohjautuvia säädöksiä ei useimmissa maissa ollut, vaan alkoholimainonnan muotoa ja sisältöä koskevia vapaaehtoisia sopimuksia tuottajien ja jälleenmyyjien kanssa. Useimmilla mailla oli anniskeluun ja jakeluun liittyviä aikaa ja paikkaa koskevia rajoituksia. Ne koskivat lähinnä alaikäisten suojelua, eivätkä olleet kansanterveyteen painottuvia. Eri maissa tehdyt suunnitelmat liittyivät lähinnä olemassaolevien rajoitusten kiristämiseen. (Jokinen 1990; Savia 1993.)

Keski- ja Etelä-Euroopassa on kuitenkin havahduttu näkemään alkoholi taloudellisen ja elinkeinopoliittisen näkökulman ohella myös kansanterveydellisenä asiana. Alcohol Control Policies in Public Health Perspective on vuonna 1975 julkaistu raportti, joka tarkastelee alkoholivalvontapolitiikkaa laajasti

kansanterveyden näkökulmasta. Raportilla on ollut merkittävä vaikutus alkoholipolitiikan kehittymiseen Euroopassa ja muualla maailmassa. WHO:n yhteistoimintaprojekti, Alcohol and Public Policy, arvioi uudelleen alkoholipolitiikkaa lähes kahdenkymmenen vuoden ajalta. Projekti on vaikuttanut keskeisesti Euroopan alkoholiohjelmaan ja sen tulokset julkaistiin vuonna 1995. (Euroopan alkoholiohjelma 1993.)

Euroopan Unionin eri jäsenvaltioilla on oma alkoholipolitiikkansa, joka eri tavoin painottaa tuotannon, jakelun ja myynnin edistämisen valvontaa sekä terveyskasvatusta ja hoitopalveluja. Alkoholikysymyksessä EU:n jäsenmaat ovat kuitenkin sitoutuneet kahteen yhteiseen tavoitteeseen. Ensinnäkin ne ovat sitoutuneet Euroopan terveyspolitiikkaan, sellaisena kuin se on esitetty Terveyttä kaikille-ohjelman tavoitteissa, jossa alkoholin kulutuksen osalta edellytetään sen vähentämistä 25 prosentilla vuodesta 1980 vuoteen 2000, kiinnittäen erityisesti huomiota haitallisen käytön vähentämiseen. Toiseksi jäsenvaltiot ovat sitoutuneet WHO:n Euroopan aluetoimiston Euroopan alkoholiohjelmaan, joka hyväksyttiin vuoden 1992 aluekomiteassa ohjeistoksi, jota jäsenvaltioiden tulisi noudattaa. (Euroopan alkoholiohjelma 1993.) Euroopan alkoholiohjelma on tärkein kansanterveydellistä näkökulmaa puolustava asiakirja. Se korostaa yksilökohtaisten toimenpiteiden sijasta alkoholipolitiikan merkitystä osana kansallista yhteiskuntapolitiikkaa. Jäsenvaltiot, eri kansalaisjärjestöt, Euroopan yhteisö, Euroopan neuvosto ja Pohjoismaiden neuvosto ovat ryhtyneet toimiin alkoholista aiheutuvien haittojen vähentämiseksi. (Euroopan alkoholiohjelma 1993; Sulkunen & Simpura 1997.)

5.3 Alkoholin kulutus ja sitä säätelevät tekijät

5.3.1 Alkoholin kulutus kansainvälisessä vertailussa

Kansainvälisissä tilastoissa alkoholin kokonaiskulutus Espanjassa oli vuonna 1995 10.2 abs. litraa asukasta kohti (Liite 3) ja väkevien juomien 2.5 abs. litraa / asukas. Viinin kulutus Espanjassa oli lisääntynyt eniten muihin viinimaihin verrattuna, 4 litraa asukasta kohden eli viinin kulutus kasvoi runsaaseen 36 litraan. (Liite 1). Espanjassa oluen kulutus vuonna 1995 oli 66.6 litraa / asukas. (Hein ym. 1996.)

Espanjassa kiinnostus olutta kohtaan on herännyt varsin myöhään. Joinakin aikoina sitä pidettiin eksoottisena juomana; se oli suosittua eliitin joukossa, ei työväestön keskuudessa. Myöhemmin sitä oli saatavilla myös kaupungeissa. Kaupungistumisen ja henkilökohtaisen tulon kasvun on oletettu vaikuttaneen oluen suosion nopeaan kasvuun. Oluesta on tullut suosittu yhtä hyvin kaupunkikeskuksissa kuin rannikolla ja maan eteläosissakin. (Brazeau ym. 1993.)

Tarkasteltaessa alkoholin kokonaiskulutuksen kehitystä vuosina 1980–1995, voidaan todeta, että valtaosassa niistä maailman 47 maasta, mistä virallisia kulutustilastoja on saatavissa, kulutus on ollut laskusuuntainen, myös Espanjassa. (Liite 3). Useimmissa näistä maista alkoholin kulutus on kuitenkin lisääntynyt vuonna 1995 edelliseen vuoteen verrattuna. Läntisissä teollisuusmaissa alkoholin pitkän ajan kulutus on ensisijaisesti vähentynyt. Poikkeuksen tästä muodostaa mm. Suomi. (Liite 3). (Hein ym. 1996.)

5.3.2 Alkoholin hinta ja verotus

Espanjassa alkoholijuomien hinta- ja verotaso on alhainen (Savia 1993). (KUVIO 1., s. 27). Koska viiniä ei käsitetä alkoholijuomaksi, se ei ole myöskään verotettava tuote. Oluen ja väkevien alkoholijuomien verotus on hieman kiristynyt vuoden 1985 tasolta vuoteen 1995. (Hein ym. 1996.) EU:n viinintuottajamaissa ylituotannosta, ns. "viinijärvistä", on muodostunut maatalouspoliittinen ongelma, jota on yritetty ratkaista mm. olemattomalla verotuksella (Salomaa 1995).

5.4 Alkoholimainonta

Espanjassa alkoholimainonta on sallittua tietyin rajoituksin. (TAULUKKO 1., s. 22). Espanjassa säädettiin vuonna 1988 laki, jolla kiellettiin yli 20-prosenttisten alkoholijuomien televisiomainonta, miedompien juomien mainonta sallittiin vain iltaohjelmissa. (Brazeau ym. 1993.) Lain avulla ei kuitenkaan pystytty riittävän tehokkaasti vähentämään lasten ja nuorten altistumista alkoholimainoksille, joten terveysministeriö ryhtyi muutamaa vuotta myöhemmin valmistelemaan uusia rajoituksia, jotka olisivat kieltäneet kaiken alkoholijuomien televisio- ja ulkomainonnan ja olisivat asettaneet tiukat rajoitukset epäsuoran mainonnan pääkanavalle, sponsoroinnille (La Gaceta de los negocios 14.7.1994; Montonen 1996). Näinä aikoina tarve sääntelyn tiukentamiseen ei ole ollut yhtä voimakas, koska Espanjan panimoteollisuus on oma-aloitteisesti luopunut oluen televisiomainonnasta ennen kello 21 ja suositellut myös, että nuorten urheilutapahtumien sponsorointi lopetettaisiin. Näiltä osin uusia ohjeita on valmisteltu. (Cinco Dias 29.9.1995; Montonen 1996.)

5.5 Alkoholitiedotus ja -valistus

Vuonna 1980 terveystieteiden tutkimuskeskus suoritti Espanjassa tutkimuksen kansallisista juomatavoista ja se julkaistiin vuonna 1984. Tutkimustulokset osoittivat, että 7 % aikuisväestöstä käytti liikaa alkoholia. Toisin sanoen he käyttivät vähintään 75 cc alkoholia päivässä (noin kaksi kolmasosaa litran viinipullollostesta). Tätä kulutustasoa ei ole perinteisesti pidetty kohtuuttomana espanjalaisessa kulttuurissa. Tutkimuksen seurauksena hallitus perusti alkoholi- ja huumeriippuvuutta hoitavan toimiston terveystieteiden tutkimuskeskukseen. Toinen tutkimus, joka oli alkoholiteollisuuden tilaama ja jonka riippumaton erikoistunut tutkimuskeskus (Metra / Seis Marketing) toteutti, arvioi alkoholin liikkakäyttäjien määrän vähäisemmäksi, noin 3 %:ksi verrattuna terveystieteiden tutkimuskeskuksen 7 %:n liikkakäyttöön. (Brazeau ym. 1993.)

Koululaisille on kehitetty opetusohjelmia, jotka käsittelevät alkoholin ja huumeiden käyttöä. Pieniä sairaaloita on perustettu alkoholiongelmien hoitamiseksi. Eri alueiden paikalliset hallintoviranomaiset ovat olleet mukana tukemassa alkoholin väärinkäyttöä vastustavaa mainontaa. Tietyillä alueilla on järjestetty opetuskampanjoita, jotka ovat käsitelleet väärinkäytön seurauksia ja ne on suunnattu ensisijaisesti nuorille ja raskaana oleville naisille. (Brazeau ym. 1993.)

Hallitus on säännöllisesti rahoittanut lehdistössä ja televisiossa mainontaa, jonka avulla on pyritty estämään alkoholin käyttö liikenteessä. Kulttuureissa, joissa viiniä juodaan päivittäin ilman humaltumistarkoitusta, sen käyttöä ei aina ymmärretä sellaiseksi alkoholin nauttimiseksi, josta olisi vaaraa liikenteessä. Koska viinin tuotto on myös useille ihmisille merkittävä tulonlähde, viinintuottajat ovat vastustaneet promillerajojen alentamista. Espanjassa tuli voimaan vuonna 1967 rattijuopumusta koskeva laki ja sen promilleraja on 0,8. Suomessa vastaava laki säädettiin vuonna 1926 ja rattijuopumuksen raja Suomessa on 0,5 promillea, joka on sama kuin WHO:n ja EU:n suositus. (Mäki 1995.)

Alkoholiteollisuuden tietyt alat ovat perustaneet järjestön, joka toimii yhteistyössä hallituksen kanssa tiedottaakseen laajemmin alkoholijuomien kulutuksesta ja väärinkäytöstä. Järjestö, joka tunnetaan nimellä INESIBA (Instituto Espanol de Investigacion sobre Bebidas), rahoittaa sosiologista ja lääketieteellistä tutkimusta ja on julkaissut lukuisia koulutus- ja tiedotusoppaita, jotka käsittelevät alkoholin vastuullista ja kohtuukäyttöä. Viimeaikaisimmissa julkaisuissa "Kuinka kerron oppilailleni?" on tavoitteena vähentää varhaista alkoholin käyttöä nuorten keskuudessa ja se on suunnattu opettajille, jotka toimivat Espanjan yleisessä koulujärjestelmässä. INESIBA on mukana myös alkoholia käsittelevissä opetusohjelmissa sekä radiossa että televisiossa. (Brazeau ym. 1993.)

5.6 Nuorten alkoholin käyttö

Espanjassa on huolestuttu alkoholia käyttävien nuorten iästä ja lukumäärästä. Nuoret ovat mieltyneet juomaan litran pulloja olutta kaduilla, mikä ilmiö tunnetaan nimellä "cultura de la litrone". Tämä on osaltaan herättänyt huolta nuorten juomatottumuksista. Vuonna 1985 Espanjassa tehty tutkimus nuorten juomatavoista osoitti, että yli puolet nuorista aloitti alkoholijuomien käytön oluella, kun vanhemmat ikäryhmät olivat aloittaneet sen viinillä. (Brazeau ym. 1993.) Vastaavia tuloksia on saatu myös muissa tutkimuksissa (Vrt. Rooney 1990; Del Rio, Prada & Alvarez 1995). Vuoden 1985 tutkimus juomatavoista osoitti, että nuoret aloittivat alkoholin käytön nuorempana kuin aikaisemmat sukupolvet Madridissa. Alkoholin ostoikäraja Espanjassa on 16 vuotta. (Brazeau ym. 1993.)

Kansainvälisten tutkimusten mukaan teini-ikäisillä nuorilla on erilaisia riippuvuutta aiheuttavien aineiden käyttömalleja (Kandel, Adler & Sudit 1981). Viiniä tuottavissa maissa, kuten Espanjassa, alkoholiin tutustuminen tapahtuu usein perhepiirissä ja suhteellisen nuorena (Santo-Domingo 1989; Saura-Sanchez ym. 1992; Auba & Villalbi 1993). Useiden eri tutkimusten mukaan nuoret aloittavat alkoholin käytön yhä nuorempana myös muissa

Euroopan maissa (vrt. Alvira 1986; Rooney 1990; Ahlström, Kannas & Tynjälä 1995; Ariza & Nebot 1995).

Vaikka tupakointiin harvoin "kannustetaan" kotona, vanhemmat usein osoittavat sallivaa suhtautumista sitä kohtaan. Vuonna 1986 Espanjassa suoritettu tutkimus osoitti, että vajaa 90 % kahdeksasluokkalaisista koululaisista (13-14 vuotiaat) oli käyttänyt alkoholia joissakin tilanteissa ja noin 20 % oli ollut humalassa ainakin yhden kerran. Sama tutkimus osoitti myös, että niiden koululaisten osuus, jotka eivät olleet koskaan tupakoineet oli yli 50 %, kun säännöllisiä tupakoitsijoita oli alle 10 %. (Mendoza 1987.)

Vuonna 1995 suoritettiin tutkimus, jonka tarkoituksena oli selvittää kahdeksasluokkalaisten koululaisten suhtautumista alkoholin käyttöön. Yli kolmasosa oppilaista ei pitänyt alkoholia päihteenä. Alkoholin käyttö nuorten keskuudessa oli runsasta. He aloittivat sen käytön jo varhain ja alkoholia oli myös helppo hankkia. Alkoholin käyttö oli runsasta myös nuorten perhepiirissä ja lähiympäristössä. (Salcedo, Palacios, Rubio, Del Olmo & Gadea 1995.)

Nuoret käyttävät alkoholia päivittäin vähemmän perhepiirissä, sitä vastoin osa nuorista käyttää alkoholia melko suuria määriä viikonloppuisin (Alvarez, Queipo, Del-Rio & Garcia 1993; Villalbi 1995). Tämä on muutossuunta, mikä voi olla yhteydessä yleiseen muutokseen alkoholin käyttötottumuksissa eteläisen Euroopan maissa kuten Espanjassa. Perinteisestihän useimmat ihmiset ovat käyttäneet alkoholia aterioilla. (Villalbi 1995.)

Nuorten juomakulttuuria Suomessa ja Espanjassa vertaileva tutkimus (Pyörälä 1991) osoitti, että molempien maiden modernit juomakulttuurit ovat osittain yllättävän lähellä toisiaan. Alkoholin käyttö ja alkoholijuomat olivat olennainen osa nuorten elämää niin Suomessa kuin Espanjassakin. Humalakokemuksilla oli myös varsin keskeinen merkitys molemmissa maissa. Suomalaisessa ja espanjalaisessa juomakulttuurissa oli myös selviä eroja; espanjalaiset yhdistivät suomalaisia useammin tietyn juomamerkin jompaan kumpaan sukupuoleen.

6 TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TUTKIMUSONGELMAT

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää Suomen ja Espanjan alkoholipolitiikan eroja ja pohtia niiden vaikutusta nuorten alkoholin käyttöön.

Toisena tutkimusongelmana on selvittää, vuoden 1993-94 WHO:n koululaistutkimuksen aineistoon perustuen, suomalaisten ja espanjalaisten poikien ja tyttöjen alkoholin käytön eroja:

- * Kuinka usein 13- ja 15- vuotiaat nuoret ovat käyttäneet olutta ja viiniä ja kuinka usein he ovat olleet humalassa?
- * Onko sukupuolten välillä eroa 13- ja 15- vuotiaille oluen ja viinin käytön sekä humalakertojen useudessa?
- * Missä määrin 13- ja 15-vuotiaiden nuorten käyttövarat ovat yhteydessä viinin ja oluen käyttöön sekä humalakertojen useuteen?
- * Mikä yhteys 15-vuotiaiden viinin ja oluen käytön sekä humalakertojen useudella on käyttövarojen määrään lukioon tai ammatilliseen koulutukseen suuntautuvien oppilaiden välillä?

7 TUTKIMUSAINEISTO

7.1 Suomen ja Espanjan alkoholipolitiikkaa vertaileva tutkimus

Alkoholipolitiikan kehittymistä ja toteutumista Suomessa ja Espanjassa on tarkasteltu kirjallisten julkaisujen ja aikaisempien tutkimusten perusteella. Espanjan kohdalla on lähdeaineistona käytetty myös yleisesti Keski- ja Etelä-Euroopan maiden alkoholisioita käsittelevää materiaalia.

7.2 WHO:n koululaistutkimus

WHO:n organisoima koululaistutkimus on useiden eri maiden poikkikansallinen yhteistyöprojekti. Tutkimuksen tavoitteena on lisätä ymmärtämystä sekä nuorten terveyskäyttäytymisestä että myös tietoa siitä ympäristöstä, jossa he elävät. Perimmäisenä tavoitteena on kehittää nuorille suunnattuja terveyden edistämishjelmia. Teoreettinen lähtökohta tutkimukselle on yhteiskunta- ja käyttäytymistieteissä. (Aarø, Wold & Smith 1994; King, Wold, Tudor-Smith & Harel 1996.)

Vuonna 1982 käynnistettyyn kyselytutkimukseen on tullut mukaan yhä useampia, pääosin eurooppalaisia maita. Ensimmäinen tutkimus suoritettiin vuosina 1983-84, toinen vuosina 1985-86, kolmas 1989-90 ja neljäs 1993-94. Vuosina 1993-94 WHO:n tutkimukseen osallistui yhteensä 24 maata tai aluetta. (Liite 4). (Aarø ym. 1994; King ym. 1996.)

Aineistoa on kerätty kolmesta ikäryhmästä: 11-, 13- ja 15-vuotiaat. Kussakin maassa tutkimukseen osallistui noin 1300 tyttöä ja poikaa jokaisesta ikäryhmästä. Koulut ja ikäryhmiä vastaavat koululuokat on valittu satunnaisesti. (Aarø ym. 1994; King ym. 1996.)

7.2.1 Aineiston keruu

Tutkimus suoritettiin kyselytutkimuksena koululuokissa lokakuun 1993 ja toukokuun 1994 välisenä aikana. Suomessa aineisto kerättiin maaliskuu-, huhti- ja toukokuussa, Espanjassa toukokuussa 1994. Suomessa tutkimukseen osallistui 13-vuotiaita yhteensä 1279 koululaista ja Espanjassa 1576. 15-vuotiaita tutkimuksessa oli mukana Suomessa 1194 ja Espanjassa 1487. (Aarø ym. 1994; King ym. 1996.) (Liite 4).

Käytännössä tutkimuksen suorittamisesta vastasivat opettajat, kouluterveydenhoitajat, opinto-ohjaajat, koulupsykologit tai tutkimusryhmään kuuluneet henkilöt. Kunkin maan tiedostot lähetettiin tutkimuksen kansainväliseen tietopankkiin Bergeniin, Norjaan, jossa ne tarkastettiin ja puhdistettiin ennakolta sovittujen kriteereiden mukaan. (Aarø ym. 1994; King ym. 1996.)

7.2.2 Tutkimuksessa käytetyt mittarit

Tutkimuksessa käytetyistä kysymyksistä on keskusteltu useissa eri tutkimusryhmissä ja niiden lopullinen valinta on suoritettu kansainvälisissä projektitapaamisissa. Eri vuosina suoritetuissa neljässä tutkimuksessa käytetyt kysymykset ovat olleet perusteiltaan samat. Mukana kussakin tutkimuksessa on ollut kuitenkin tiettyjä erityisalueita. (Aarø ym. 1994; King ym. 1996.)

Tutkimuksessa on kerätty tietoa nuorten tupakoinnista, alkoholin käytöstä, liikunnasta, erilaisista psykososiaalisuuteen liittyvistä tekijöistä ja joistakin fyysisistä ongelmista. Myös nuorten kouluun, vanhempiin ja kaveriryhmiin liittyviä asenteita on selvitetty. (Aarø ym. 1994; King ym. 1996.)

Alkoholin käytön osalta tutkimuksessa kysyttiin olivatko nuoret maistaneet koskaan alkoholijuomia, kuinka usein (vaikka vähäisenkin määrän) he käyttivät alkoholijuomia kuten viiniä,

väkeviä, olutta ja useissa maissa siideriä ja olivatko he koskaan olleet humalassa. (Aarø ym. 1994; King ym. 1996.)
(Liite 5).

7.2.3 Tilastolliset analyysimenetelmät

Tutkimustulokset on esitetty prosentti- ja frekvenssijakaumin ristiintaulukointeihin perustuen. Ristiintaulukoinneissa tilastollinen merkitsevyys on testattu Khin-neliö testillä. Järjestyskorrelaatiokertoimia on käytetty ilmaisemaan eri muuttujien välisen yhteyden voimakkuutta. (Aarø ym. 1994; King ym. 1996.)

7.2.4 Tutkimuksen luotettavuus

Tehtäessä kansainvälistä vertailua 24 eri maan tai alueen välillä, tutkimusaineiston käsittelyssä ilmenee väistämättä myös vaikeuksia ja ristiriitaisuuksia. Niitä ovat omiaan luomaan mm. erot koulujärjestelmissä, kulttuurissa ja kielessä. (Aarø ym. 1994; King ym. 1996.)

Tutkijat pyrkivät käyttämään useimmista ilmaisuihin yleisiä määritelmiä, tekemään tutkimusmenetelmistä samankaltaisia ja käyttämään vakioituja tiedonkeruu- ja käsittelymenetelmiä. Tutkimusaineisto on pyritty keräämään jokaisesta maasta johdonmukaisesti samalla tavalla, jotta vertailut olisivat luotettavia. Kunkin maan tiedostot on tarkastettu, jotta ne eivät poikkeaisi kansainvälisistä standardeista. Kyselytutkimus jouduttiin suorittamaan eri maissa eri lukukausina. Vuodenaikojen vaihtelulla on saattanut olla vaikutuksensa tiettyihin vastausalueisiin kuten liikunnallisuuteen ja ruokailutottumuksiin. Vähäisempi vaikutus sillä on ollut todennäköisesti eri ikäryhmissä esimerkiksi tupakointia ja alkoholin käyttöä koskeviin kysymyksiin. (Aarø ym. 1994; King ym. 1996.)

8 TULOKSET

WHO:n koululaistutkimuksessa kysymyksen "Miten usein juot nykyisin alkoholipitoisia juomia?" (Liite 5) eri vastausvaihtoehdot on yhdistetty siten, että luokat "päivittäin" ja "vähintään kerran viikossa" on yhdistetty luokaksi "viikottain" ja luokka "vähintään kerran kuukaudessa" on muutettu luokaksi "kuukausittain" ja luokat "harvemmin kuin kerran kuukaudessa" ja "en käytä lainkaan" on yhdistetty luokaksi "harvemmin - ei koskaan".

Kysymyksen "Oletko koskaan juonut alkoholia niin paljon, että olet ollut tosihumalassa?" osalta eri vastausvaihtoehdot on yhdistetty siten, että "kerran" ja "2-3 kertaa" on luokka "1-3 kertaa" ja "4-10 kertaa" ja "useammin kuin 10 kertaa" on luokka "4 kertaa tai useammin".

Kysymys käyttövarojen määrästä mittaa nuorilla viikkoa kohden omassa käytössä ollutta rahamäärää. Se sisältää sekä taskurahat että itse ansaitut rahat.

Kysymyksen "Mitä ajattelet tekeväsi, kun olet 16-vuotias?" eri vastausvaihtoehdoista on valittu nuorten ammatilliseen koulutukseen ja lukioon suuntautuminen.

8.1 Oluen käytön useus

Suomalaisten ja espanjalaisten 13-vuotiaiden poikien välillä ei ollut eroja oluen käytön suhteen. Yli 80 % kummassakin maassa käytti tässä ikäryhmässä olutta harvemmin kuin kuukausittain tai ei koskaan. 15-vuotiaissa pojissa espanjalaiset käyttivät viikottain olutta hieman useammin kuin suomalaiset. (TAULUKKO 2., s. 45).

TAULUKKO 2. Oluen käytön useus 13- ja 15-vuotiailla suomalaisilla ja espanjalaisilla pojilla (%)

	13-vuotiaat		15-vuotiaat	
	Suomi %	Espanja %	Suomi %	Espanja %
Viikottain	4.6	4.6	12.9	19.2
Kuukausittain	12.1	10.3	25.8	20.2
Harvemmin - ei koskaan	83.3	85.1	61.3	60.6
Yhteensä (N)	100.0 (612)	100.0 (784)	100.0 (559)	100.0 (678)
p (maiden välillä)	NS		. 003	

Suomalaisista 13-vuotiaista tytöistä vajaa 12 % ja espanjalaisista noin 9 % käytti olutta vähintään kuukausittain. Tässä ikäryhmässä yli 90 % espanjalaisista tytöistä käytti olutta harvemmin kuin kuukausittain tai ei koskaan, suomalaiset tytöt käyttivät olutta hieman useammin. 15-vuotiaat espanjalaiset tytöt käyttivät olutta viikottain kolme kertaa useammin kuin suomalaiset. (TAULUKKO 3., s. 46).

TAULUKKO 3. Oluen käytön useus 13- ja 15-vuotiailla suomalaisilla ja espanjalaisilla tytöillä (%)

	13-vuotiaat		15-vuotiaat	
	Suomi %	Espanja %	Suomi %	Espanja %
Viikottain	1.6	2.5	5.0	15.5
Kuukausittain	10.2	6.4	21.3	13.9
Harvemmin - ei koskaan	88.2	91.1	73.7	70.6
Yhteensä (N)	100.0 (617)	100.0 (768)	100.0 (606)	100.0 (789)
p (maiden välillä)		. 020		. 000

8.2 Viinin käytön useus

Viinin käytössä ei ollut suuria eroja 13-vuotiaiden poikien ikäryhmässä. Vähintään kuukausittain käytti viiniä suomalaisista noin 13 % ja espanjalaisista vajaa 15 %. 15-vuotiaat espanjalaiset pojat käyttivät viiniä hieman useammin kuin suomalaiset. Vähintään kuukausittain käytti espanjalaisista viiniä noin neljäsosa ja suomalaisista alle viidesosa. (TAULUKKO 4., s. 47).

TAULUKKO 4. Viinin käytön useus 13- ja 15-vuotiailla suomalaisilla ja espanjalaisilla pojilla (%)

	13-vuotiaat		15-vuotiaat	
	Suomi %	Espanja %	Suomi %	Espanja %
Viikottain	2.5	2.6	3.9	7.4
Kuukausittain	10.6	11.9	14.7	16.9
Harvemmin - ei koskaan	86.9	85.5	81.4	75.7
Yhteensä (N)	100.0 (602)	100.0 (784)	100.0 (545)	100.0 (674)
p (maiden välillä)		NS		. 012

13-vuotiaissa tytöissä suomalaisten ja espanjalaisten välillä ei ollut juuri eroa viinin käytössä. Molemmista maissa alle 10 % tytöistä käytti viiniä vähintään kuukausittain. Myöskään 15-vuotiaissa ei ero ollut merkittävä. Vähintään kuukausittain sekä Suomessa että Espanjassa viiniä käytti noin 20 % tytöistä. (TAULUKKO 5., s. 48).

TAULUKKO 5. Viinin käytön useus 13- ja 15-vuotiailla suomalaisilla ja espanjalaisilla tytöillä (%)

	13-vuotiaat		15-vuotiaat	
	Suomi %	Espanja %	Suomi %	Espanja %
Viikottain	1.3	1.3	2.3	4.3
Kuukausittain	7.3	7.0	16.8	14.8
Harvemmin - ei koskaan	91.4	91.7	80.9	80.9
Yhteensä (N)	100.0 (619)	100.0 (768)	100.0 (607)	100.0 (786)
p (maiden välillä)		NS		NS

8.3 Humalakertojen useus

13- ja 15-vuotiaiden poikien välillä oli suuria eroja humalakertojen useudessa. 13-vuotiaiden ryhmässä yli 80 % espanjalaisista ei ollut koskaan ollut humalassa, suomalaisista heitä oli vajaa 70 %. Suomalaisista 13-vuotiaista oli ollut 4 kertaa tai useammin humalassa noin 10%, kun espanjalaisista vastaavasti vajaa 2 %. 15-vuotiaiden poikien ryhmässä espanjalaisista yli 60 % ei ollut koskaan ollut humalassa, suomalaisista heitä oli runsas yksi kolmasosa. Yksi kolmasosa suomalaisista 15-vuotiaista oli ollut 4 kertaa tai useammin humalassa, espanjalaisista alle kymmenesosa. (TAULUKKO 6., s. 49).

TAULUKKO 6. Humalakertojen useus 13- ja 15-vuotiailla suomalaisilla ja espanjalaisilla pojilla (%)

	13-vuotiaat		15-vuotiaat	
	Suomi %	Espanja %	Suomi %	Espanja %
Ei koskaan	69.2	83.5	36.1	61.8
1-3 kertaa	20.0	15.0	29.5	30.1
4 kertaa tai useammin	10.8	1.5	34.4	8.1
Yhteensä (N)	100.0 (629)	100.0 (786)	100.0 (573)	100.0 (682)
p (maiden välillä)		. 000		. 000

Myös 13- ja 15-vuotiaiden suomalaisten ja espanjalaisten tyttöjen humalakertojen useudessa oli suuria eroja. Molemmissa ikäryhmissä suomalaisten tyttöjen humalakäyttö oli yleisempää. Suomalaisista 13-vuotiaista humalassa oli ollut vähintään 4 kertaa tai useammin vajaa yksi kolmasosa, espanjalaisista alle 15 %. 15-vuotiaista suomalaisista humalassa oli ollut 4 kertaa tai useammin yksi kolmasosa, espanjalaisista alle kymmenesosa. (TAULUKKO 7., s. 50).

TAULUKKO 7. Humalakertojen useus 13- ja 15-vuotiailla suomalaisilla ja espanjalaisilla tytöillä (%)

	13-vuotiaat		15-vuotiaat	
	Suomi %	Espanja %	Suomi %	Espanja %
Ei koskaan	73.1	86.7	39.0	63.8
1-3 kertaa	22.3	12.4	29.3	29.1
4 kertaa tai useammin	4.6	0.9	31.7	7.1
Yhteensä (N)	100.0 (647)	100.0 (760)	100.0 (615)	100.0 (791)
p (maiden välillä)		. 000		. 000

8.4 Sukupuolten väliset erot molemmissa maissa oluen ja viinin käytössä sekä humalakertojen useudessa

Sukupuolten välisissä vertailuissa sekä 13- että 15-vuotiaissa pojat käyttivät olutta useammin kuin tytöt molemmissa maissa, 15-vuotiaissa ero oli merkitsevämpi. 13-vuotiaissa pojat käyttivät myös viiniä molemmissa maissa hieman useammin kuin tytöt, espanjalaisten tyttöjen ja poikien välillä 13-vuotiaissa ero oli suurempi. 15-vuotiaiden suomalaisten ja espanjalaisten tyttöjen ja poikien välillä ei ollut eroja viinin käytössä. Suomalaiset 13-vuotiaat pojat olivat olleet humalassa useammin kuin tytöt, 15-vuotiaissa suomalaisten välillä ei ollut eroja. Espanjalaisten tyttöjen ja poikien välillä ei ollut eroa humalakertojen useudessa kummassakaan ikäryhmässä. (TAULUKKO 8., s. 51).

TAULUKKO 8. Tilastolliset merkitsevyydet (p-arvo) oluen ja viinin käytön sekä humalakertojen useudessa sukupuolten välillä ikäryhmittäin ja maittain

	13-vuotiaat		15-vuotiaat	
	Suomi	Espanja	Suomi	Espanja
Olut	. 005	. 001	. 000	. 000
Viini	. 032	. 001	NS	NS
Humalakerrat	. 000	NS	NS	NS

8.5 Käyttövarojen määrän yhteys oluen ja viinin käyttöön sekä humalakertojen useuteen

Oluen ja viinin käytön sekä humalakertojen ja käyttövarojen välillä on tilastollisesti merkitsevä yhteys ts. mitä enemmän nuorilla oli rahaa käytettävissä, sitä useammin he joivat viiniä ja olutta ja olivat olleet myös useammin humalassa. Ainoastaan 13-vuotiaiden espanjalaisten poikien viinin käyttö ei korreloinut voimakkaasti käyttövarojen suhteen. Suomalaisten 13-vuotiaiden poikien kohdalla kaikki korrelaatiokertoimet olivat suurempia vastaavan ikäisiin espanjalaisiin verrattuna. (TAULUKKO 9., s. 52).

TAULUKKO 9. Käyttövarojen määrän, oluen ja viinin käytön sekä humalakertojen useuden väliset korrelaatiot 13- ja 15-vuotiailla suomalaisilla ja espanjalaisilla pojilla (Spearmanin järjestyskorrelaatiokerroin)

	13-vuotiaat		15-vuotiaat	
	Suomi	Espanja	Suomi	Espanja
Olut	.22 (.000)	.09 (.011)	.28 (.000)	.27 (.000)
Viini	.24 (.000)	.06 (NS)	.20 (.000)	.18 (.000)
Humalakerrat	.21 (.000)	.12 (.001)	.28 (.000)	.25 (.000)

15-vuotiailla suomalaisilla ja espanjalaisilla tytöillä sekä oluen että viinin käytön ja humalakertojen useus korreloivat melko voimakkaasti käyttövarojen suhteen. (TAULUKKO 10.)

TAULUKKO 10. Käyttövarojen määrän, oluen ja viinin käytön sekä humalakertojen useuden väliset korrelaatiot 13- ja 15-vuotiailla suomalaisilla ja espanjalaisilla tytöillä (Spearmanin järjestyskorrelaatiokerroin)

	13-vuotiaat		15-vuotiaat	
	Suomi	Espanja	Suomi	Espanja
Olut	.20 (.000)	.19 (.000)	.17 (.000)	.23 (.000)
Viini	.18 (.000)	.15 (.000)	.12 (.005)	.16 (.000)
Humalakerrat	.21 (.000)	.22 (.000)	.25 (.000)	.27 (.000)

8.6 Oluen ja viinin käytön ja humalakertojen useuden sekä käyttövarojen yhteys ja koulutusorientaatio

15-vuotiailla suomalaisilla pojilla oluen käytön ja humalakertojen välinen yhteys käyttövarojen määrään oli yhtä voimakas riippumatta koulutusorientaatiosta. Ammatilliseen koulutukseen suuntautuvilla pojilla viinin käytön ja käyttövarojen määrän välinen yhteys oli voimakkaampi kuin lukioon suuntautuvilla pojilla. (TAULUKKO 11.)

TAULUKKO 11. Oluen ja viinin käytön ja humalakertojen useuden sekä käyttövarojen yhteys ja koulutusorientaatio suomalaisilla 15-vuotiailla pojilla (Spearmanin järjestyskorrelaatiokerroin)

	Ammatillinen koulutus	Lukio
Olut	.19 (.001)	.35 (.000)
Viini	.13 (.036)	.31 (.000)
Humalakerrat	.24 (.000)	.29 (.000)

15-vuotiailla suomalaisilla tytöillä oluen käytön ja humalakertojen välinen yhteys käyttövarojen määrään oli samansuuntainen sekä lukioon että ammatilliseen koulutukseen suuntautuvilla. Viinin käytön yhteys käyttövarojen määrään oli tilastollisesti merkitsevämpi ammatilliseen koulutukseen aikovilla. (TAULUKKO 12., s. 54).

TAULUKKO 12. Oluen ja viinin käytön ja humalakertojen useuden sekä käyttövarojen yhteys ja koulutusorientaatio suomalaisilla 15-vuotiailla tytöillä (Spearmanin järjestyskorrelaatiokerroin)

	Ammatillinen koulutus	Lukio
Olut	.15 (.002)	.22 (.009)
Viini	.12 (.013)	.08 (NS)
Humalakerrat	.26 (.000)	.25 (.002)

15-vuotiailla espanjalaisilla pojilla oluen ja viinin käytön ja humalakertojen välinen yhteys käyttövaroihin oli voimakkaampi ammatilliseen koulutukseen suuntautuvilla kuin lukioon aikovilla. (TAULUKKO 13.)

TAULUKKO 13. Oluen ja viinin käytön ja humalakertojen useuden sekä käyttövarojen yhteys ja koulutusorientaatio espanjalaisilla 15-vuotiailla pojilla (Spearmanin järjestyskorrelaatiokerroin)

	Ammatillinen koulutus	Lukio
Olut	.26 (.000)	.17 (NS)
Viini	.18 (.001)	.00 (NS)
Humalakerrat	.21 (.000)	.21 (.025)

15-vuotiailla espanjalaisilla tytöillä oluen käytön ja käyttövarojen määrän välinen yhteys oli voimakkaampi ammatilliseen koulutukseen kuin lukioon aikovilla. Viinin käytön ja humalakertojen välinen yhteys käyttövaroihin oli lähes samansuuntainen riippumatta koulutusorientaatiosta. (TAULUKKO 14.)

TAULUKKO 14. Oluen ja viinin käytön ja humalakertojen useuden sekä käyttövarojen yhteys ja koulutusorientaatio espanjalaisilla 15-vuotiailla tytöillä (Spearmanin järjestyskorrelaatiokerroin)

	Ammatillinen koulutus	Lukio
Olut	.21 (.000)	.23 (.016)
Viini	.12 (.014)	.22 (.022)
Humalakerrat	.25 (.000)	.30 (.002)

9 POHDINTA

9.1 Suomen ja Espanjan alkoholipolitiikan vertailua

Suomalainen alkoholipolitiikka on kokenut voimakkaan murrosajan, joka jatkuu edelleen. Siihen on vaikuttanut osaltaan merkittävästi Suomen liittyminen Euroopan Unionin jäseneksi vuonna 1995, jonka vuoksi suomalainen lainsäädäntö piti sovittaa Euroopan Unionin kanssa tehtyä sopimusta vastaavaksi. Esimerkiksi nykyiset alkoholimainontaa koskevat rajoitukset perustuvat suoraan Euroopan Unionin säännöstöihin.

Suomalaista alkoholipolitiikkaa on voimakkaasti leimannut alkoholimonopoli, jota viime vuosina on purettu. Suomalaisen alkoholilainsäädännön johtava periaate on ollut alkoholin kulutusta ohjaamalla ehkäistä alkoholipitoisista aineista johtuvia yhteiskunnallisia, sosiaalisia ja terveydellisiä haittoja, joiden merkitys suomalaiselle yhteiskunnalle onkin mittava. Alkoholin kokonaiskulutus on lisääntynyt Suomessa tasaisesti aina 1960-luvulta lähtien. Kansainvälisten vertailujen mukaan alkoholin kulutus on ollut Suomessa kuitenkin vähäisempää kuin muissa EU-maissa.

Suomalaisen alkoholipolitiikan yksi tyypillinen piirre on sen kansainvälisestikin poikkeuksellisen korkea alkoholijuomien hinta- ja verotaso. Esimerkiksi vähittäismyynnin hintataso on noin kolminkertainen muiden EU-maiden hintatasoon verrattuna. Suomelle alkoholiverotus on ollut osaltaan tärkeä valtiontalouden tulonlähde.

Alkoholivalistuksella ja -tutkimuksella on vahva perinne suomalaisessa yhteiskunnassa. Pääosa valistuksesta on kohdistettu nuoriin ja tehdään paljolti kouluissa. Alkoholitutkimuksen osalta Suomi on ollut jo pitkään johtavia maita maailmassa ja omaa kansainvälisestikin korkeatasoiset alkoholitutkimuksen yksiköt.

Espanjassa ei ole ollut käytännössä minkäänlaista alkoholipoliittista lainsäädäntöä. Sen alkoholikulttuuria on ohjannut voimakkaasti vuosisatainen perinne viinintuottajamaana. Espanja on ollut maailman suurimpia viinintuottajia aina 1800-luvulta lähtien. Viininviljelystä onkin kehittynyt suunnannäyttäjä Espanjan maataloudessa, jonka laajentamiseen on panostettu erityisen voimakkaasti viime vuosikymmeninä.

Espanjasta tuli vuonna 1986 Euroopan Unionin jäsen. Euroopan Unionin jäsenmaissa ei ole ollut yhtenäistä alkoholipolitiikkaa, vaan se on ollut pääasiallisesti maatalous- ja kauppapolitiikkaa. Alkoholien käytön säätely on perustunut sosiaalisten ja terveydellisten tavoitteiden sijasta kaupallisiin ja tuotannollisiin lähtökohtiin. Kun yhtenäistä alkoholipolitiikkaa EU-maissa ei ole ollut, alkoholiin liittyviä asioita on käsitelty sen mukaan, miten alkoholi on tuotettu. Sen mukaan alkoholi voi olla joko maatalous- tai teollisuustuote.

Vuosien 1980–1995 kansainvälisten tilastojen mukaan alkoholien kulutus Espanjassa on ollut laskusuuntainen. Viinin kulutus on sitä vastoin Espanjassa lisääntynyt eniten muihin viinimaihin verrattuna. Espanjassa alkoholijuomien hinta- ja verotaso on matala. Kun viini luokitellaan elintarvikkeeksi eikä alkoholijuomaksi, se ei ole myöskään verotettava tuote.

Keski- ja Etelä-Euroopassa alkoholiin liittyviä asioita on alettu näkemään taloudellisten ja elinkeinopoliittisten tavoitteiden ohella myös kansanterveyden näkökulmasta. Myös Espanjassa on pyritty lainsäädännön avulla ehkäisemään alkoholista johtuvia haittoja, mm. alkoholimainonta on sallittua tietyin rajoituksin. Lisäksi alkoholiin liittyvää valistus- ja tutkimustoimintaa on kehitetty.

Yhteenvetona voidaan todeta, että Suomessa ja Espanjassa toteutetun alkoholipolitiikan sekä molempien maiden alkoholikulttuurin välillä on ollut merkittävä ero. Viime vuosina nämä ero ovat kuitenkin kaventuneet; Suomessa alkoholiin liittyvää viranomaissääntelyä on purettu ja Espanjassa alkoholipolitiikkaan on liitetty terveystavoitteita.

9.2 Nuorten alkoholin käytön vertailua Suomessa ja Espanjassa

Tässä tutkimuksessa ei tullut esiin selviä eroja suomalaisten ja espanjalaisten 13- vuotiaiden nuorten välillä oluen käytön useudessa. 15-vuotiaat espanjalaiset pojat käyttivät olutta viikottain hieman useammin kuin vastaavan ikäiset suomalaiset pojat. 15-vuotiaat espanjalaiset tytöt käyttivät olutta viikottain vastaavasti kolme kertaa useammin kuin suomalaiset tytöt.

Nuorten juomakulttuuria Suomessa ja Espanjassa vertaileva tutkimus (Pyörälä 1991) osoitti, että molempien maiden modernit juomakulttuurit ovat osittain varsin lähellä toisiaan. Alkoholin käyttö ja alkoholijuomat ovat normaali osa nuorten aikuisten elämää molemmissa maissa. Perinteinen juoma Espanjassa niin miesten kuin naistenkin keskuudessa on ollut viini. Modernissa juomakulttuurissa molempien yhteinen juoma on olut. Suomalaisessa aineistossa ei löytynyt yhteisiä miesten ja naisten juomia.

Viinin käytön useudessa ei suomalaisten ja espanjalaisten nuorten välillä ollut suuria eroja, ainoastaan espanjalaiset 15-vuotiaat pojat käyttivät viiniä hieman useammin kuin suomalaiset vastaavan ikäiset pojat. Lahti-projektiin liittyvän tutkimuksen (Haavisto 1993) mukaan Suomessa tytöt käyttivät mieluummin viiniä, pojat puolestaan olutta.

Humalakertojen useudessa suomalaisten ja espanjalaisten tyttöjen ja poikien välillä oli suuria eroja molemmissa ikäryhmissä. Sekä suomalaisten tyttöjen että poikien alkoholin humalakäyttö oli selvästi yleisempää. Sama suuntaus tuli esiin myös nuorten terveystapatutkimuksessa vuosina 1977-93, jonka mukaan nuorten humalakäyttö on selkeästi lisääntynyt koko 1980-luvun ajan ja kehitys on jatkunut samanalaisena sen jälkeenkin, vaikka alkoholin käyttökerrat eivät ole Suomessa lisääntyneet (Ahlström ym. 1994.) Moderneja juomakulttuureja vertailevan tutkimuksen (Pyörälä 1991) mukaan, humalakokemuksilla oli varsin keskeinen merkitys sekä Suomessa että Espanjassa.

Sukupuolten välisissä vertailuissa sekä 13- että 15-vuotiaat pojat käyttivät olutta useammin kuin tytöt molemmissa maissa, 15-vuotiaissa ero oli suurempi. 13-vuotiaat pojat käyttivät myös molemmissa maissa viiniä hieman useammin kuin tytöt. 15-vuotiaiden suomalaisten tyttöjen ja poikien välillä ei ollut suuria eroja viinin käytössä, 15-vuotiaat espanjalaiset pojat käyttivät viiniä hieman useammin kuin vastaavan ikäiset espanjalaiset tytöt. Suomalaiset 13-vuotiaat pojat olivat olleet humalassa useammin kuin suomalaiset tytöt, 15-vuotiaissa suomalaisten välillä ei ollut suuria eroja. Espanjalaisten tyttöjen ja poikien välillä ei ollut eroja humalakertojen useudessa kummassakaan ikäryhmässä. Myös muiden tutkimusten mukaan (vrt. Rimpelä, Luopa & Siivola 1996) enemmistö nuorista katsoi, että kohtuullinen alkoholin käyttö kuuluu normaaliin elämänmenoon ja pojat hyväksyivät humalan useammin kuin tytöt.

Oluen ja viinin käytön sekä humalakertojen ja käyttövarojen välillä oli selvä yhteys molemmissa maissa sekä pojilla että tytöillä. Ainoastaan 13-vuotiaiden espanjalaisten poikien viinin käyttö ei korreloinut voimakkaasti käyttövarojen suhteen. Myös muiden tutkimusten perusteella tiedetään, että alkoholin käytön tiheys on voimakkaassa yhteydessä käyttövarojen määrään (vrt. Ahlström 1983; Ahlström ym. 1989; Ahlström ym. 1994.)

Oluen ja viinin käytön sekä humalakertojen ja käyttövarojen ja koulutusorientaation välinen yhteys 15-vuotiailla suomalaisilla pojilla oli viinin käytön suhteen voimakkaampi ammatilliseen koulutukseen kuin lukioon aikovilla. 15-vuotiailla suomalaisilla lukioon suuntautuvilla tytöillä viinin käyttö oli voimakkaammin yhteydessä käyttövarojen määrään kuin ammatilliseen koulutukseen aikovilla. 15-vuotiailla espanjalaisilla pojilla sekä oluen ja viinin käytön sekä humalakertojen ja käyttövarojen välinen yhteys oli voimakkaampi ammatilliseen koulutukseen kuin lukioon aikovilla. 15-vuotiailla espanjalaisilla tytöillä viinin käytön ja humalakertojen yhteys käyttövaroihin oli lähes samansuuntainen riippumatta koulutusorientaatiosta. Aikaisemman tutkimuksen mukaan (Liimatainen-Lamberg 1989) lukiossa raittiiden osuus oli suurempi kuin ammatillisessa koulutuksessa opiskelevien.

9.3 Alkoholipolitiikka muuttuvassa maailmassa

Useissa alkoholin aiheuttamissa ongelmissa on keskeistä se, että ne eivät koske ainoastaan yksittäistä alkoholin käyttäjää, vaan niillä on merkittävä vaikutus myös toisiin ihmisiin, perheeseen ja koko yhteiskuntaan (Euroopan alkoholiohjelma 1993; Alkoholilaki perusteluineen 1994; Edwards ym. 1996; Sulkunen ym. 1997). Eri ajanjaksoina ja eri kulttuureissa alkoholista johtuviin haittoihin on etsitty hyvinkin erilaisia yhteiskunnallisia ratkaisuja. Niitä ovat olleet mm. kieltolait, säännöstely ja monopolit (Room 1993; Savia 1993), alkoholiverotus, promillerajat liikenteessä (Mäki 1995), anniskelupaikkojen luvanvaraisuus, anniskeluaikojen säätely ja käytön alaikärajat. Myös erilaisia tiedotuskampanjoita sekä valistus- ja opetustyötä asenteiden, tiedon ja käyttäytymisen muuttamiseksi on käytetty. Myös merkintöjä alkoholin haittavaikutuksista ja mainonnan rajoittamista on suosittu. (Brazeau ym. 1993; Edwards ym. 1996; Lehto ym. 1996.)

Alkoholipolitiikka voi kohdistua sen käyttöön liittyviin uskomuksiin tai yleisesti alkoholikäyttäytymiseen tai se on voinut keskittyä erityistilanteisiin, kuten rattijuopumukseen sekä erityisryhmiin, kuten nuorisoon tai odottaviin äiteihin (Brazeau ym. 1993; Edwards ym. 1996; Lehto ym. 1996). Kansanterveysystyön vaikutus alkoholihaittoihin on historian aikana ollut kirjavaa. Alkoholipolitiikka on noussut usein myös keskeiseksi yleispoliittiseksi aiheeksi. Toisaalta alkoholista johtuviin haittoihin puuttuminen on nähty myös ongelmallisena ja mahdotto- manakin. Tästä näkökulmasta alkoholipolitiikka voi olla enemmänkin esimerkiksi maatalouden ja kaupan kuin sosiaali- ja terveys- toimen asia. (Edwards ym. 1996.)

Alkoholitutkimuksen ja -politiikan alueelta on olemassa myös varsin laaja ja korkeatasoinen tieteellinen aineisto. Alkoholipoliittisten keinojen vaikutuksia selvittävä soveltava tutkimus on lisääntynyt. Alkoholipolitiikkaa koskevaa tutkimusta seurataan, siitä keskustellaan ja sitä hyödynnetään entistä laajemmassa mittakaavassa. Tieteellisesti korkeatasoisen tutkimuk-

sen ja sen tuloksista raportoinnin ja niitä soveltavan tiedotuksen turvaaminen on edellytys sille, että uskottavaa ja asiallista tietoa on saatavilla myös nuorille. (Hentilä 1994; Edwards ym. 1996.)

9.4 Alkoholikulttuuri muutoksessa

Suomalaisen ja erityisesti Etelä- ja Keski-Euroopan maissa vallitsevan alkoholikulttuurin välillä on ratkaiseva ero. Suomessa alkoholi on erityistuote ja viranomaisten toteuttamalla säätelyllä on suomalaisessa alkoholikulttuurissa keskeinen asema. Etelä- ja Keski-Euroopan maissa alkoholiasiat ovat arkipäiväisempiä. Alkoholi käsitetään normaalina tuotteena ja sitä on esimerkiksi saatavilla tavallisissa kaupoissa ja tavarataloissa. Etelä- ja Keski-Euroopassa alkoholiin liittyvä säätely kuuluu perheelle ja muulle lähiyhteisölle. (Brazeau ym. 1993; Savia 1993; Alkoholitiedotustyöryhmän muistio 1995.)

Nuorten alkoholin käyttö on varsinkin eteläisen Euroopan viinintuottajamaissa noussut uudella tavalla esiin. Tämä esille tulo on liittynyt näissä maissa käynnissä olevaan kulttuuriin murrokseen, jossa nuoret ovat siirtymässä perinteisestä viinimaiden aterial- ja perhekeskeisestä alkoholin käyttömallista juomaan olutta ja väkeviä alkoholijuomia toveriseurassa kodin ulkopuolella ja usein myös humalahakuisesti. (Pyörälä 1995.) Myös Pohjoismaissa nuoret ovat omaksuneet uusia alkoholin käyttöön liittyviä tapoja ja käyttäytymismalleja. He ajattelevat vanhempiaan yleisemmin, että kansainvälistymisen tulisi merkitä myös alkoholitapojen ja -politiikan mallien ottamista eteläisemmästä Länsi-Euroopasta. Se, että nuorten juomatavat eroavat vanhoista kulttuurisista malleista, on lisännyt julkista huolta eri maissa nuorten alkoholin käytön suhteen, vaikka alkoholin kulutusmäärät nuorten keskuudessa eivät välttämättä ole kasvaneet. (Lehto ym. 1996.)

Viime vuosina myös suomalainen alkoholikulttuuri on muuttunut ja alkoholin käytöstä on Suomessa tullut arkipäiväisempää ja samalla ero eteläisemmän Euroopan alkoholikulttuuriin on jonkin verran pienentynyt. Paikallistasolla toimivaa alkoholivalvontaa ja -päättövaltaa on 1980-luvun lopulta lähtien vähennetty säännönmukaisesti. Samalla useiden työntekijöiden kokemuksen ja näkemyksen alkoholiasioista on todettu hajautuneen ja hävinneen paikallistason alkoholipolitiikasta. Vähentyneen viranomaissääntelyn tilalle ei Suomessa voida odottaa nopeasti syntyvän samanlaista sosiaalista säätelyjärjestelmää kuin Etelä- ja Keski-Euroopan maissa on. Tätä on esitetty korvattavaksi lisäämällä alkoholitiedotusta ja -valistusta. (Alkoholitiedotustyöryhmän muistio 1995; Esitys kansalliseksi alkoholiohjelmaksi 1995.)

Alkoholiyhtiön monopolioikeuksien poistaminen merkitsee sitä, että alkoholijuomien valmistukseen, maahantuontiin, vientiin ja anniskeluun tulee uusia kaupallisin perustein toimivia yrittäjiä. Tämän seurauksena vaikeutuu se tarjonnan voimakkaaseen sääntelyyn perustuvan alkoholipolitiikan toteutuminen, jota Suomessa on aikaisemmin harjoitettu. Alkoholiasioiden hallinto- ja valvontaviranomaisilla ei ole enää merkittäviä mahdollisuuksia säädellä käytännössä alkoholitarjontaa. Myös aikaisemmin paljolti käytetty hintapolitiikka ei ole enää samalla tavalla käytettävissä kuin ennen. (Alkoholitiedotustyöryhmän muistio 1995; Hentilä 1996.)

Suomalaisesta juomatapakulttuurista, joka on varsin humalahakui- nen nimenomaan nuorten keskuudessa (Holmila 1994), on keskusteltu mm. siksi, että se lisää yhdessä alkoholin hinnan alenemisen ja alkoholin saatavuuden helpottumisen kanssa paineita alkoholin kulutuksen kasvulle. Samalla on odotettavissa, että alkoholin riski- ja ongelmakäyttö lisääntyvät. (Alkoholilaki perustelui- neen 1994; Esitys kansalliseksi alkoholiohjelmaksi 1995.)

Suomalaisten alkoholin humalakäytöstä ja käyttäytymisestä, "suomalaisesta viinapäästä" (Simpura 1993), on keskusteltu jo pitkään ja käsitteelle on etsitty ratkaisuja aina rodullisia

ominaisuuksia myöten. 1700- ja 1800-luvun kirjallisissa histori-
an lähteissä esiintyy mm. näkemys siitä, että "kansa täällä on
kovin juoppoa". Suomessa alkoholiasioista on keskusteltu ainakin
1600-luvulta lähtien (vrt. Heino 1969; Mäntylä 1985; Sulkunen
1986) ja käsitystä "suomalaisesta viinapäästä" on pidetty myös
vain yhtenä tämän pitkään jatkuneen keskustelun ulottuvuutena.
(Peltonen 1988.)

On muistettava, että vaikka ihmisen kulttuuritaustalla on
merkittävä vaikutuksensa useisiin ihmiselämän eri alueisiin,
se ei ole kuitenkaan ainoa ihmisen käyttäytymistä selittävä ja
ohjaava tekijä. Kulttuurit eivät ole myöskään koskaan vain
homogeenisia, joten ihmisten uskomuksista ja käyttäytymistavois-
ta ei ole mahdollista tehdä yleistyksiä. Kulttuuri on myös
muuttuva käsite. Eri kulttuureissa elävät ihmiset saavat
vaikutteita toisiltaan ja he elävät itse samanaikaisesti
erilaisissa sopeutumis- ja muutosprosesseissa. Tärkeä näkökohta
ymmärtää kulttuuria on nähdä se myös tietyssä asiayhteydessä,
joka on muodostunut taloudellisista, sosiaalisista, poliittisista
ja maantieteellisistä tekijöistä. Esimerkiksi taloudellisten
tekijöiden vaikutus sairastavuuteen on tunnettu jo pitkään.
Taloudelliset vaikeudet voivat olla osasyynä mm. alkoholin
väärinkäyttöön. (Helman 1990.)

9.5 Jatkotutkimusaiheita

Jatkotutkimuksen avulla tulisi selvittää laajemminkin eri
kulttuuritekijöiden vaikutuksia nuorten alkoholin käyttöön.
Eräs kysymys on se, mikä asema valtauskonnolla on ollut ja
onko sillä edelleen vaikutusta alkoholin käyttöön ja alkoholipo-
litiikkaan yleensäkin. Esimerkiksi Espanja on vahvasti katolinen
maa, vaikka kirkon rooli onkin muuttunut tämän vuosisadan
poliittisten muutosten myötä (Kautto 1995).

Mikä on perheen sisäisten roolien merkitys eri kulttuureissa,
on eräs tutkimusaihe. Erityisesti kodin ja perheen merkityksen
on todettu olevan suuri lasten ja nuorten alkoholin käyttötottu-

musten muokkaajana (Esiteitys kansalliseksi alkoholiohjelmaksi 1995). Muualla perhekeskeisyyden merkitys on yleensä korostuneempi kuin Suomessa ja muissa Pohjoismaissa. Esimerkiksi Espanjassa perheellä on edelleen varsin suuri vastuu jäsentensä hyvinvoinnista, vaikka Espanjan perustuslaki määrääkin julkisen vallan takaamaan sosiaaliturvan koko väestölle. Perhettä pidetäänkin Espanjassa peruspilarina paitsi palveluiden tarjonnassa myös sosiaalisia riskejä, kuten työttömyyttä vastaan. Espanjalaiset nuoret asuvat muihin Euroopan maihin verrattuna pitkään kotona, pisimpään Euroopassa. Tämä on ollut nuorisotyöttömyyden yksi seuraus. Samalla perheenmuodostus on viivästynyt ja esimerkiksi Espanjassa syntyvyys onkin maailman alhaisimpia. (Kautto 1995.)

Eri kulttuurien välillä myös samoilla käsitteillä voi olla vaihtelevia merkityksiä, joita tutkimuksella tulisi selvittää. Esimerkiksi Suomessa alkoholi on tarkoin määritelty eri säännöksissä. Espanjassa vastaavasti alkoholi on määritelty sen tuotantotavan mukaan ja yhtenäisen lainsäädännön puuttuessa käsitteissä syntyy helposti sekaannuksia. Siten myös alkoholin käyttöä koskevat kysymykset saavat eri merkityksiä eri kulttuureissa.

Suomessa kuten muuallakin Euroopassa terveystieteiden tarkoitettuja resursseja on vähennetty 1980-luvulla. Useissa Euroopan maissa terveystieteiden tehostuminen ajoittui taloudelliseen nousukauteen. Kun talouskasvu alkoi heikentyä, terveystieteiden organisaatioita supistettiin useissa Euroopan maissa 1980-luvun puolivälissä. (Vertio 1992.) Suomessa esimerkiksi alkoholitiedotukseen ja -valistukseen käytettävät taloudelliset resurssit ovat vähentyneet 1980-luvun lopulta lähtien. Kunnissa tehtävä raittiustyö on kehittynyt omasta toimialastaan osaksi muuta sosiaali- ja terveydenhuoltoa. Tästä on aiheutunut alkoholivalistuksen väheneminen ja sen sulautuminen muuhun terveystieteiden tehostamiseen. (Alkoholitiedotustyöryhmän muisto 1995; Esiteitys kansalliseksi alkoholiohjelmaksi 1995.)

Alkoholivalistuksen luonne on myös muuttunut. Aikaisemmin Suomessa kuntien raittiustyön ja raittiusjärjestöjen valistuksessa korostettiin voimakkaasti täysraittiutta. Viime vuosikymmeneltä lähtien mukaan on tullut alkoholin käytön vähentämiseen ja hallintaan liittyviä tavoitteita. Nykyiseen valistukseen ja terveyskasvatukseen ei liity juurikaan näkemyksiä, joiden mukaan päihteidenkäyttöä paheksuttaisiin moraalisisista tai eettisistä syistä. (Alkoholitiedotustyöryhmän muistio 1995.)

Suomalaisessa kulttuurissa alkoholia on käytetty nimenomaan päihteenä ja se on aiheuttamassa voimakkaan jännitteen alkoholista saatavien hetkellisten hyötyjen ja mahdollisten riskien välttämisen välille. Ehkäisevässä työssä on huomioitava, että ihmiset elävät voimakkaasti nykypäivässä eivätkä välttämättä tulevaisuuden riskien välttämässä. (Esitys kansalliseksi alkoholiohjelmaksi 1995.)

Pohdittavaksi jää, mikä vaikutus terveyskasvatuksen vähenemisellä Euroopassa on ollut alkoholipolitiikan kehittymiseen ja mikä merkitys käsitteellä terveys on yleensäkin tämän päivän ihmisten, erityisesti nuorten, arvomaailmassa ja erilaisten yhteiskunnallisten muutosten keskellä.

Toivon, että tämän tutkimuksen merkitys on siinä, että se herättäisi mielenkiintoa jatkotutkimuksiin ja keskusteluun kulttuurin merkityksestä, sen moniulotteisuudesta ja auttaisi samalla ymmärtämään ihmisten erilaisen käyttäytymisen takana olevia, joskus hyvinkin syvälle juurtuneita ja samalla usein myös vaikeasti havaittavia, vaikuttimia. Kuten kulttuurintutkija Hofstede (1993) on todennut, eri maiden välillä vallitsevat varsinaiset kulttuurierot tulevat esiin arvojen tasolla.

LÄHTEET

- Aadland, E. 1993. Sosiaali- ja terveydenhoitoalan etiikka. Keuruu: Otava.
- Aarø, L. E., Wold, B. & Smith, C. 1994. Health Behaviour in School-Aged Children. WHO Cross-National Survey (HBSC). Research protocol for the 1993-94 study. University of Bergen, Research Center for Health Promotion.
- Ahlström, S. 1983. Alkoholien käyttö. Teoksessa M. Rimpelä, A. Rimpelä, S. Ahlström, E. Honkala, L. Kannas, L. Laakso, O. Paronen, M. Rajala & R. Telama (toim.) Nuorten terveystavat Suomessa. Nuorten terveystapatutkimus 1977-79. Lääkintöhallituksen julkaisuja, Terveyskasvatus, Sarja Tutkimukset 4. Helsinki: Lääkintöhallitus, 131-164.
- Ahlström, S., Rimpelä, A., Rimpelä, M. & Pykäri, P. 1989. Nuoret ja alkoholi 1973-1989. Nuorten terveystapatutkimus. Julkaisuja 3. Helsinki: Helsingin yliopiston kansanterveystieteen laitos ja Alkoholipoliittinen tutkimuslaitos.
- Ahlström, S. 1991. Nuorten alkoholijuomien hankinta. Alkoholipolitiikka 56, (3), 178-186.
- Ahlström, S., Rimpelä, M., Rimpelä, A., Pohjanpää, K. & Siivola, M. 1994. Nuoret alkoholin käyttäjinä. Seurantaraportti 1977-1993. Helsinki: Alkoholipoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimusraportti n:o 187.
- Ahlström, S., Kannas, L. & Tynjälä, J. 1995. Kehityssuuntia nuorten eurooppalaisten juomatavoissa. Alkoholipolitiikka 60 (6), 427-431.
- Ahlström, S., Haavisto, K., Metso, L. & Tuovinen, E. 1996. Päihteidenkäyttö ja saatavuus 15-vuotiaiden keskuudessa. Alkoholipolitiikka 61 (1), 18-29.
- Ahlström, S., Metso, L., Haavisto, K. & Tuovinen, E. L. 1996. Nuorten päihteidenkäyttäjien muotokuva. Päihdenuoretko yksinäinen ryhmä? Alkoholipolitiikka 61 (6), 431-445.
- Alasuutari, P. 1996. Alkoholi- ja viestintäpolitiikka kulttuurisena protektionismina. Alkoholipolitiikka 61 (4), 255-263.
- Alho, O., Raunio, A. & Virtanen, M. 1988. Ihminen ja kulttuuri. Helsinki: Vientikoulutussäätiö, Julkaisu nro 72.

- Alkoholilain uudistamistyöryhmän muistio osa 2. 1993. Työryhmämuistio 21. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Alkoholilaki perusteluineen. 1994. Säädöstötieto. Helsinki: Painatuskeskus Oy. (1995).
- Alkoholipolitiikka vuoteen 2000. 1995. Alkoholipolitiikka 60 (2), 108-113.
- Alkoholitiedotustyöryhmän muistio. 1995. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmämuistioita, 10.
- Alvarez, F. J., Queipo, D., Del Rio, M. C. & Garcia, M. C. 1993. Patterns of alcohol consumption among the general population of Castile and Leon (Spain). Alcohol - Alcohol. 28 (1), 43-54.
- Alvira, M. F. 1986. Changes in the Consumption of Alcoholic Drinks in Spain; Cambios en el consumo de bebidas alcoholicas en Espana. Revista Espanola de Investigaciones Sociologicas (34), 111-130.
- Ariza, C. C. & Nebott, A. M. 1995. Alcohol Consumption in schoolchildren; Consumo de alcohol en escolares. Med-Clin-Barc. 105 (13), 481-486.
- Auba, J. & Villalbi, J. R. 1993. The consumption of alcoholic drinks in adolescence; Consumo de bebidas alcoholicas en la adolescencia. Aten-Primaria. 11 (1), 26-29, 31.
- Blaxter, M. 1990. Health & Lifestyles. London and New York: Routledge.
- Brazeau, R. & Burr, N. (1993). Alcoholic beverage taxation and control policies: international survey. (8th ed.) Ottawa: Brewers Association of Canada.
- Cinco Dias 29.9.1995.
- Coate, D. & Grossman, M. 1988. Effects of alcoholic beverage prices and legal drinking ages on youth alcohol use. Journal of Law and Economics 31 (1), 145-171.
- Comparative Cultural Studies - luentosarja. 1993. Jyväskylän yliopisto.
- Del Rio, C., Prada, C. & Alvarez, F. J. 1995. Beverage effects on patterns of alcohol consumption. Alcohol Clin. Exp. Res. 19 (6), 1583-1586.
- Downie, R. S., Fyfe, C. & Tannahill, A. 1990. Health Promotion, models and values. New York: Oxford.

- Edwards, G., Anderson, P., Babor, T., Casswell, S., Ferrence, R., Giesbrecht, N., Godfrey, C., Holder, H., Lemmens, P., Mäkelä, K., Midanik, L., Norström, T., Romelsjö, A., Room, R., Simpura, J., Skog, O-J. & Österberg, E. 1996. Alkoholipoliitikka ja yhteinen hyvä. Suom. L. Lehto. Helsinki: Edita. Esitys kansalliseksi alkoholiohjelmaksi vuosiksi 1996-1999. 1995. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön monisteita, 28.
- ETA - EU ja alkoholiasiat kansalaisjärjestöjen näkökulmasta. 1994. Terveyskasvatuksen keskuksen työryhmän raportti, Julkaisu 6. Helsinki: Terveyskasvatuksen keskus.
- Euroopan alkoholiohjelma (European Alcohol Action Plan). 1993. Kööpenhamina: WHO.
- Fletcher, N., Holt, J., Brazier, M. & Harris, J. 1995. Ethics, law and nursing. Manchester and New York: Manchester University Press.
- Franzkowiak, P. 1987. Risk-taking and adolescent development. The functions of smoking and alcohol consumption in adolescence and its consequences for prevention. Health Promotion 2, 51-61.
- Greeley, A. M. & Mc Cready, W. C. 1978. A preliminary reconnaissance into the persistence and explanation of ethnic subcultural drinking patterns. Medical Anthropology 2, 31-51.
- Grossman, M., Chaloupka, F., Saffer, H. & Laixuthai, A. 1994. Effects of Alcohol Price Policy on Youth. A Summary of Economic Research. Journal of Research on Adolescence 4 (2), 347-364.
- Haavisto, K. 1993. Lahden peruskoulujen 8. luokkalaisten alkoholin käytöstä keväällä 1993. Lahti-projekti; työpapereita 6. Helsinki: Alkoholipoliittinen tutkimuslaitos.
- Hallman, M. 1991. Suomalaisten 11-16-vuotiaiden koululaisten hyvinvointi ja alkoholin käyttö sekä raittiiden ja tosikäyttäjien elämäntyyli. Terveyskasvatuksen pro gradu-tutkielma. Terveystieteen laitos. Jyväskylän yliopisto.
- Hein, R. & Warsell, L. 1996. Alkoholi maailmalla. Kansainvälistä alkoholitietoa. STAKES. Tilastotiedote 19.

- Heino, E. 1969. Bacchus Suomen kirjallisuudessa kustavilaisesta ajasta kotipolton kieltämiseen. Acta Universitatis Tamperensis. Ser. A, Vol. 27. Tampere.
- Heinonen, J. 1996. Alkoholihallinnon suuri murros. Alkoholipolitiikka 61 (3), 230–235.
- Heinälä, P. 1995. Jotakin uutta – Jotakin pysyvää. Alkoholipolitiikka 60 (2), 128–129.
- Helman, C. 1990. Culture, Health and Illness. 2. painos. Essex: Wright.
- Helve, H. 1987. Nuorten maailmankuva. Seurantatutkimus pääkaupungin erään lähiön nuorista. Uskontotieteen jaoston toimitteita 4. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Hemminki, E., Rahkonen, O., Rimpelä, A. & Rimpelä, M. 1988. Coffee drinking among Finnish youth. Social Science and Medicine 26 (2), 259–264.
- Hentilä, J. 1994. Nuoret ja alkoholi. Alkoholipolitiikka 59 (4), 247–248.
- Hentilä, J. 1995. Alko luopuu tutkimuksesta ja valistuksesta. Alkoholipolitiikka 60 (3), 145–146.
- Hentilä, J. & Virtanen, M. 1995. Alkoholipolitiikan tulevaisuus. Alkoholipolitiikka 60 (6), 365–366.
- Hentilä, J. 1996. Muutosten aikaa. Alkoholipolitiikka 61 (4), 253–254.
- Hofstede, G. 1993. Kulttuurit ja organisaatiot. Mielen ohjelmointi. Juva: WSOY.
- Holmila, M. 1994. Alkoholin riskikulutus. Tuloksia vuoden 1992 juomatapatutkimuksesta. Alkoholipolitiikka 59 (1), 13–21.
- Holmila, M. 1997. Tiivistelmä. Teoksessa M. Holmila (toim.) Yhteisö ja interventio. Alkoholihaittojen paikallinen ennaltaehkäisy. STAKES:n tutkimuksia 73, 7–8.
- Holmila, M. 1997. Johdanto. Teoksessa M. Holmila (toim.) Yhteisö ja interventio. Alkoholihaittojen paikallinen ennaltaehkäisy. STAKES:n tutkimuksia 73, 19–37.
- Holmila, M. & Haavisto, K. 1997. Nuoret ja alkoholi. Teoksessa M. Holmila (toim.) Yhteisö ja interventio. Alkoholihaittojen paikallinen ennaltaehkäisy. STAKES:n tutkimuksia 73, 150–166.
- Holopainen, M. 1981. Nuorisopolitiikka. Käsite, sisältö ja tavoitteet. Helsinki: Kansalaiskasvatuksen keskuksen monistetta 1.

- Jokinen, H. 1990. Euroopan yhteisö ja Suomen alkoholipolitiikka. Suomen raittiusjärjestöt. Helsinki: Offsetpiste Ky.
- Kandel, D. R., Adler, I. & Sudit, M. 1981. The epidemiology of adolescent drug use in France and Israel. *American Journal of Public Health* 71, 256-265.
- Kautto, M. 1995. Eurooppalainen hyvinvointikunta?. Osa 2. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus ja Espanjassa. Helsinki: Suomen kuntaliitto.
- King, A., Wold, B., Tudor-Smith, C. & Harel, Y. 1996. The Health of Youth: A Cross-National Survey. Copenhagen: World Health Organisation. Report 69.
- Kontula, O. & Koskela, K. 1992. Huumeiden käyttö ja mielipiteet huumeista. Suomi ja Eurooppa vertailussa. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 8.
- Kronenberger, V. 1995. Finland's New Alcohol Act and the European Community Law Challenge. Suomen asianajajaliiton äänenkannattaja 76(78), 667-678.
- La Gaceta de los negocios 14.7.1994.
- Lamberg-Liimatainen, A-E. 1989. Ammatillisten oppilaitosten ja lukiodien opiskelijoiden minäkäsitys, tulevaisuusorientaatio ja tupakointikäyttäytyminen. Helsinki: Lääkintöhallituksen julkaisuja. Terveiden edistäminen. Sarja Tutkimukset 10.
- Lehto, J. & Simpura, J. 1996. Uuden Euroopan alkoholikenttä ja sen jännitteet. *Alkoholipolitiikka* 61 (1), 42-47.
- Lupton, D. 1995. The imperative of health: Public health and the regulated body. London: Sage.
- Mendoza, R. 1987. Consumo de alcohol y tabaco de los escolares españoles. *Comunidad y Drogas* 5/6, 83-102.
- Montonen, M. 1994. Alkoholimainonta ja intressiryhmät. *Alkoholipolitiikka* 59 (2), 112-119.
- Montonen, M. 1996. Alkoholimainonta etsii uusia kanavia. *Alkoholipolitiikka* 61 (3), 217-229.
- Mäki-Kulmala, A. 1989. NUORUUS on NUORUUS. Kirjoituksia nuoruudesta, kulttuurista, yhteiskunnasta ja tutkimuksesta. Jyväskylä: Gummerruksen kirjapaino Oy.
- Mäki, M. 1995. Euroopan Unionin jäsenmaiden soveltamat ratti-juopumuksen promillerajat. *Alkoholipolitiikka* 60 (3), 147-160.

- Mäntylä, I. 1985. Suomalaisen juoppouden juuret. Viinanpoltto vapaudenaikana. Pieksämäki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 423.
- Peltonen, M. 1988. Viinapäästä kolerakauhuun. Helsinki: Hakapaino Oy.
- Pinet, G. (1987.) Health Legislation, prevention and ethics. In S. Doxiadis (Ed.) Ethical dilemmas in health promotion (p. 88). Wiley: Chichester.
- Poikolainen, K. 1995. Miten nautit alkoholia, jotta eläisit mahdollisimman pitkään? Alkoholipolitiikka 60 (1), 40-43.
- Pulkkinen, L. 1984. Nuoret ja kotikasvatus. Keuruu: Otava.
- Pulkkinen, L. 1990. Young adults` health and its antecedents in evolving life-styles. In: Hurrelman, Klaus & Lösel, Friedrich (eds.): Health hazards in adolescence. P. 67-90. Berlin: Walter de Gruyter.
- Pulkkinen, L. & Rönkä, A. 1993. Ongelmajuominen nuorena aikuisiässä ja sen kehitystaustaa. Alkoholipolitiikka 58 (2), 90-102.
- Pyörälä, E. 1991. Nuorten aikuisten juomakulttuuri Suomessa ja Espanjassa. Helsinki: Alkoholipoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimusseloste n:o 183.
- Pyörälä, E. 1995. Comparing drinking cultures: Finnish and Spanish drinking stories in interviews with young adults. Acta Sociologica 38, (3), 217-229.
- Pyörälä, E. 1996. Viinintuotannon ja -viennin läpimurto 1800-luvun lopun Espanjassa. Alkoholipolitiikka 61 (4), 290-297.
- Rahkonen, O. & Hemminki, E. 1988. Vitamiinien ja vahvistavien lääkkeiden käyttö nuorten keskuudessa 1980-luvulla. Terveyskasvatustutkimuksen vuosikirja 1988, 112-114.
- Rantanen, T. 1996. Alkoholi, tupakka, huumeet ja nuorten elämäntyylit. Alkoholipolitiikka 61 (6), 446-454.
- Rimpelä, M., Luopa, P. & Siivola, M. 1996. Kouluterveys 1995-tutkimus: Humalaa ja huumeita Helsingissä. Peruseräraportti. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto / Päihdeasiaintoimisto.
- Room, R. 1993. Alkoholimonopolit ja kansanterveys. Alkoholipolitiikka 58 (2), 81-89.
- Rooney, J. F., 1990. Spain`s Changing Drinking Patterns. Society for the Study of Social Problems (SSSP). USA.

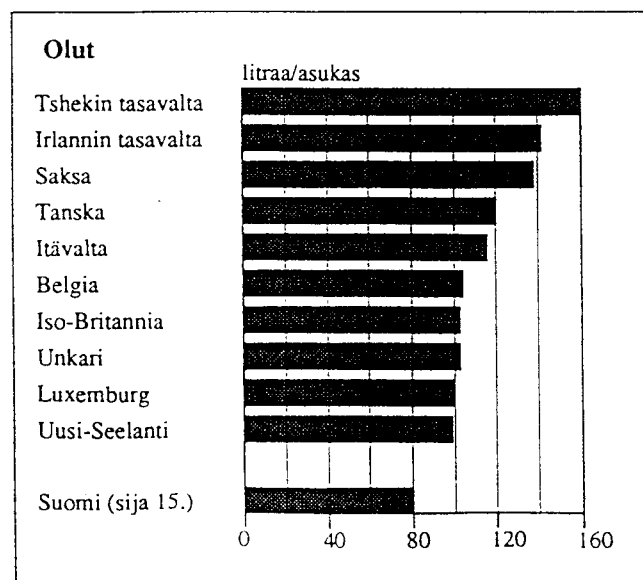
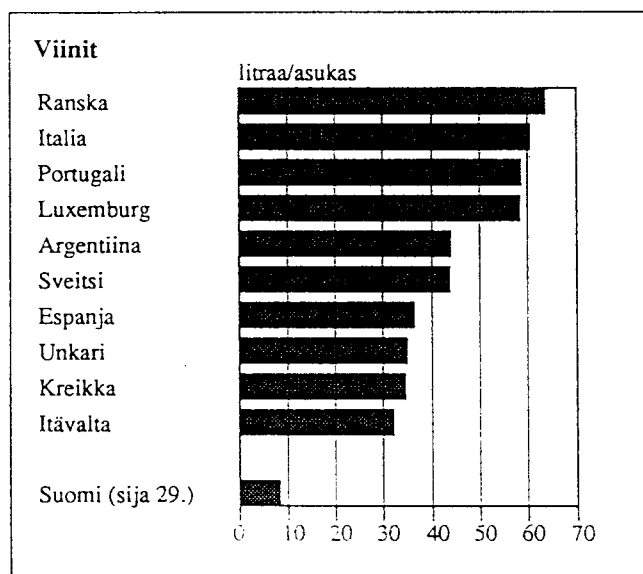
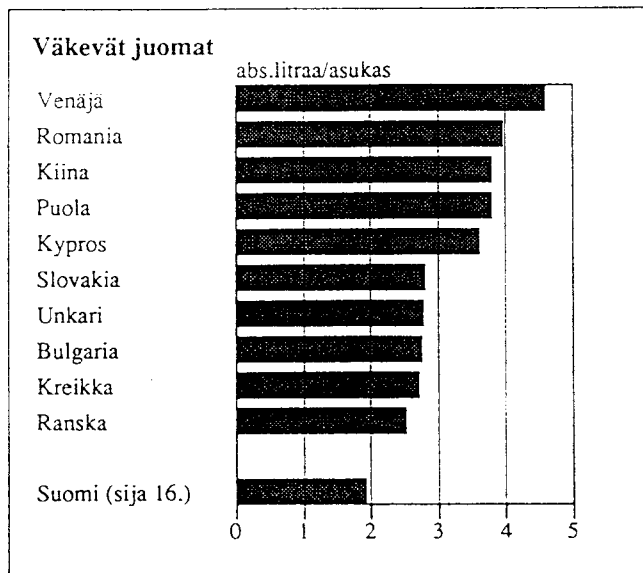
- Salcedo, A. F., Palacios, R. M.L., Rubio, P. M., Del Olmo, G. E. & Gadea, V. S. 1995. Alcohol consumption in schoolchildren: motivations and attitudes; Consumo de alcohol en escolares: motivaciones y actitudes. *Aten. Primaria* 15 (1), 8, 10, 12-14.
- Salomaa, J. 1995. Alkoholiverotuksesta haittaveron luonteinen. *Alkoholipolitiikka* 60 (2), 114-122.
- Santo-Domingo, J. 1989. Evolucion de los habitos de consumo de alcohol y de la dependencia alcoholica en Espana. *Revista Espanola de Drogodependencias* 14, 167-175.
- Saura-Sanchez, P. J., Lopez-Sanchez, S. M., Pajaron de Ahumada, M., Borrajo, G. E., Exposito, C. P. & Lozano, B. F. 1992. Alcohol consumption in children: polling the parents; Consumo de alcohol en ninos : encuesta realizada a los padres. *An-Esp-Pediatr.* 36 (5), 347-350.
- Savia, E. 1993. The Finnish Alcohol Monopoly and the European Integration. Helsinki: Yliopistopaino.
- Simpura, J. 1993. Suomalainen viinapää tänään. *Duodecim* 109, 2065-2073.
- Simpura, J. 1995. Alkoholitutkimus erityisongelman tutkimuksena ja linssinä yhteiskuntaan. *Alkoholipolitiikka* 60 (6), 384-392.
- Simpura, J. 1997. Alkoholiongelmien konstruointi yhteisössä. Teoksessa M. Holmila (toim.) *Yhteisö ja interventio. Alkoholi-haittojen paikallinen ennaltaehkäisy. STAKES:n tutkimuksia* 73, 58-71.
- Siurala, L. 1991. Urbaanin nuoren vapaa-aika. Helsingin koulu-laisten vapaa-ajan vietto 1982 ja 1990. Helsingin kaupungin tilastokeskuksen tutkimuksia 7.
- Sjöberg, L. 1992. Alkoholin vaarat - sellaisiksi koetut ja todelliset. *Alkoholipolitiikka* 57 (4), 270-284.
- Sulkunen, I. 1986. Raittius kansalaisuskontona. Raittiusliike ja järjestäytyminen 1870-luvulta suurlakon jälkeisiin vuosiin. *Historiallisia tutkimuksia* 134. Jyväskylä.
- Sulkunen, P. 1995. Alkoholipolitiikka kulutusyhteiskunnassa. *Alkoholipolitiikka* 60 (6), 410-415.
- Sulkunen, P. 1997. Problems of prevention. Mundane speech and expert discourse on alcohol policy. Teoksessa P. Sulkunen, J. Holmwood, H. Radner & G. Schulze (eds.) *Constructing the new consumer society*. London: Mac Millan.

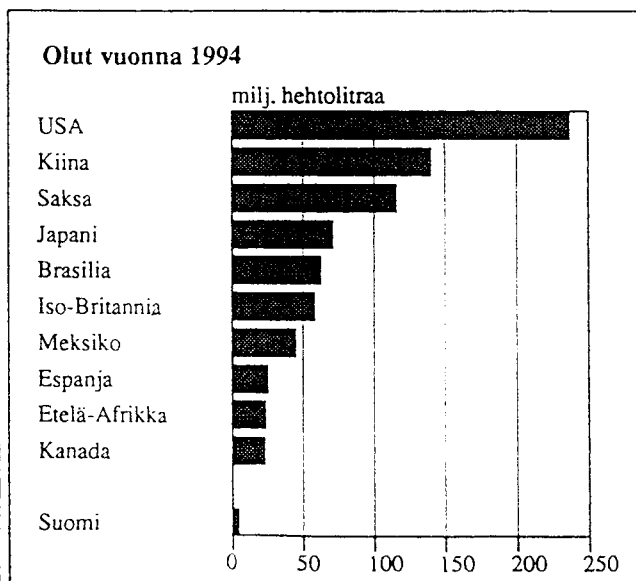
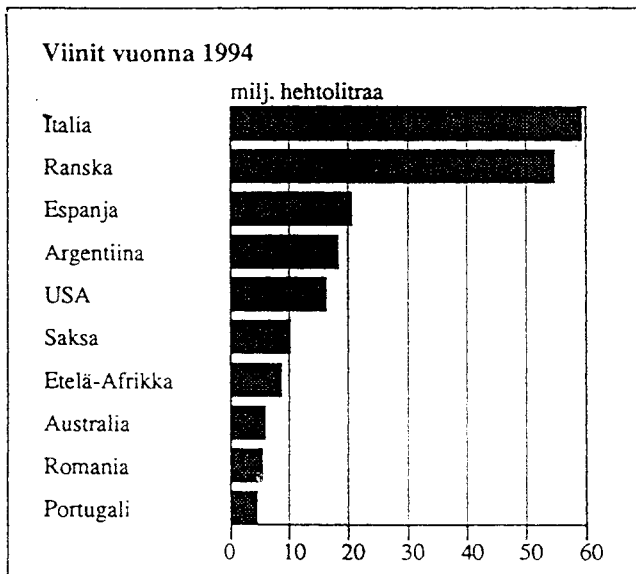
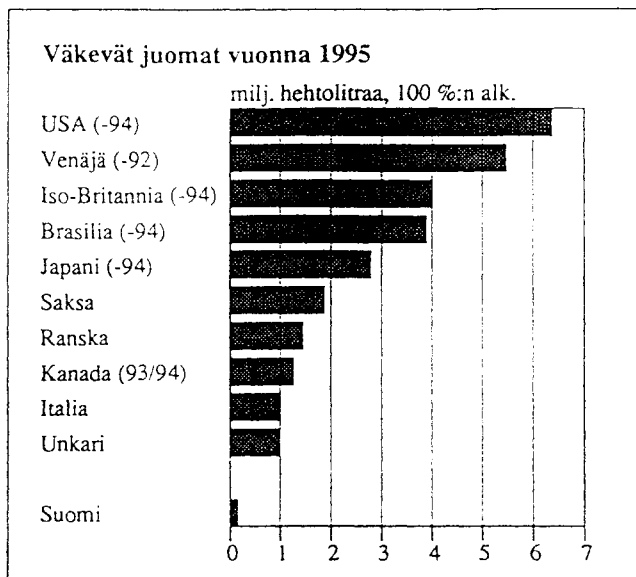
- Sulkunen, P. & Simpura, J. 1997. Alkoholipolitiikka, valtio ja paikallisyhteisö. Teoksessa M. Holmila (toim.) Yhteisö ja interventio. Alkoholihaittojen paikallinen ennaltaehkäisy. STAKES:n tutkimuksia 73, 41-57.
- Thorlindsson, T. & Vilhjalmsson, R. 1991. Factors related to cigarette smoking and alcohol use among adolescents. *Adolescence* 26 (102), 399-418.
- Työryhmämuistio 1993:2. Nuorten päihteidenkäytön ehkäisyn tehostamistyöryhmän muistio. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö.
- Wagenaar, A. C. & Perry, C. L. 1994. Community Strategies for the Reduction of Youth Drinking: Theory and Application. *Journal of Research on Adolescence* 4 (2), 319-345.
- Vaillant, G. E. 1988. Some differential effects of genes and environment on alcoholism. Teoksessa R. M. Rose & J. E. Barrett (toim.) *Alcoholism: Origins and Outcome*. New York: Raven Press, 75-82.
- Venkula, J. & Rautevaara, A. 1993. Arvot ja nuorten arvopohdinta. Helsinki: Yliopistopaino.
- Vertio, H. 1992. Terveystieteiden edistäminen, valintojen virta. Hämeenlinna: Sairaanhoidtajien koulutussäätiö.
- Villalbi, J. R. 1995. Smoking and alcohol use in adolescence in Barcelona, Spain. *Health Promotion International* 10 (4), 267-272.

LIITTEET

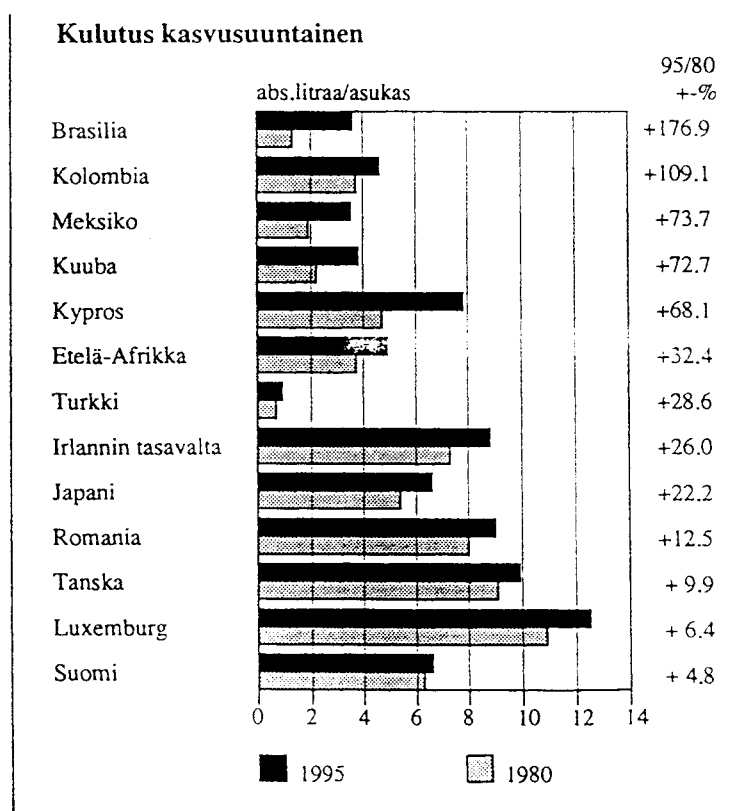
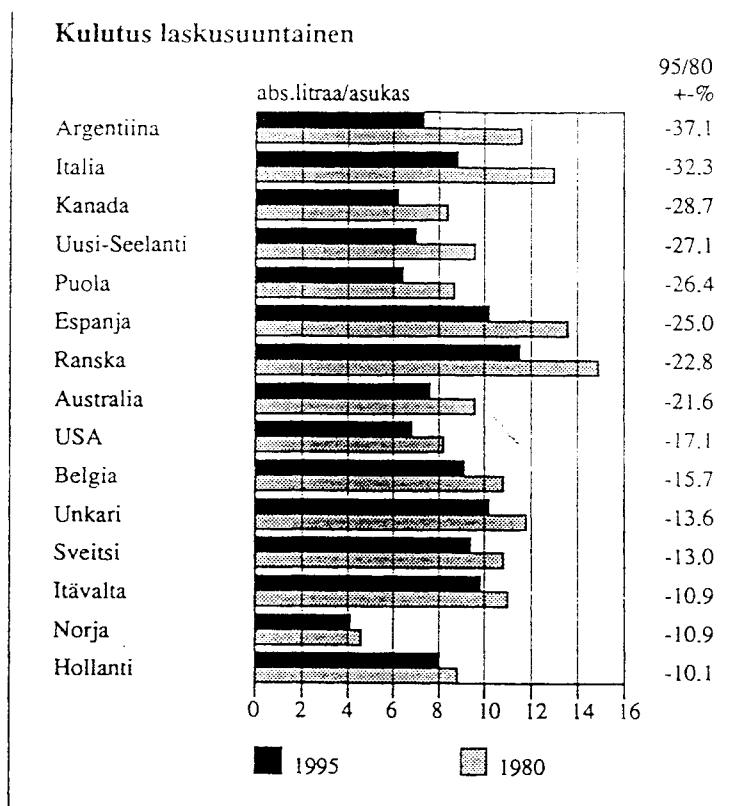
Liite 1: Suurimmat alkoholijuomien kuluttajat maailmassa vuonna 1995

Liite 2: Suurimmat alkoholijuomien tuottajamaat
(tuotantomäärien mukaan ryhmiteltynä)

Liite 3: Suurimmat muutokset alkoholin kulutuksessa ajalla
1980–1995

Liite 4: Tutkimukseen osallistuneet maat ja koululaisten lukumäärät ikäryhmittäin

Maa	11-vuotiaat	13-vuotiaat	15-vuotiaat
Itävalta	1614	1788	1815
Belgia (Fleemi)	1733	1424	1349
Belgia (Ranska)	1935	1585	1676
Kanada	2289	2250	2219
Tsekin tasavalta	1094	1290	1201
Tanska	1219	1379	1314
Eesti	1170	1167	1179
Suomi	1714	1279	1194
Ranska*	1461	1283	1260
Saksa*	1104	1121	1050
Grönlanti	457	490	375
Unkari	2072	1944	1759
Israel	1301	1646	1352
Latvia	1307	1248	1263
Liettua	1783	1886	1759
Pohjois-Irlanti	1346	1355	1269
Norja	1614	1701	1637
Puola	1473	1514	1540
Venäjä*	1353	1294	1354
Skotlanti	2007	1579	1373
Slovakia	1088	1352	934
Espanja	1507	1576	1487
Ruotsi	1225	1208	1151
Sveitsi	2009	3438	3251
Wales	1272	1332	1266
YHTEENSÄ	37 147	37 129	36 027

* Ranska, Saksa ja Venäjä ovat edustettuina vain alueittain.

Liite 5: WHO:n koululaistutkimuksen kyselylomake
WHO-KOULULAISTUTKIMUS

Health-Behaviour in School
Aged Children

HBSC-STUDY

A WHO Cross-National Survey

KANSAINVÄLINEN TUTKIMUS
KOULULAISTEN ELÄMÄNTYYLISTÄ 1994

HYVÄ KOULULAINEN

Olet mukana laajassa Maailman Terveysjärjestön (WHO) koordinoimassa kansainvälisessä koululaistutkimuksessa, jossa selvitetään nuorten elämäntyyliä. Noin 7000 suomalaisen koululaisen lisäksi seuraavassa esitettäviin kysymyksiin vastaavat koululaiset 25 Euroopan maassa ja Kanadassa. Vastauksesi lisäävät merkittävästi tietämystä kouluikäisten nuorten elämäntyylistä eri maissa ja kulttuureissa.

Kaikki lomakkeen tiedot käsitellään ehdottoman luottamuksellisesti. Nimeäsi Sinun ei tarvitse mainita missään vaiheessa. Tutkijoita lukuunottamatta kukaan muu ei tule näkemään lomaketta. Tietoja ei käsitellä henkilöittäin, vaan tilastollisina kokonaisuuksina.

Tutkimus toteutetaan Suomen osalta Jyväskylän yliopiston terveystieteen laitoksella. Vastaa kysymyksiin mahdollisimman rehellisesti.

Kiitos avustasi ja hyvää jatkoa koulutyöllesi!

Lasse Kannas
anulaisprofessori

ja tutkijaryhmä

Vastaaminen on helppoa: täytä LYIJYKYNÄLLÄ laatikko (esim. ✕) valitsemasi vaihtoehdon kohdalta ja/tai kirjoita vastaus sille varatulle viivalle, KIITOS.

Jätä tämä alue tyhjäksi
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9

Luokan tunnus:
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9

Numeroin:

1. Sukupuoli   Poika   Tyttö
2. Missä kuussa olet syntynyt? Tam Hel Maa Huh Tou Kes Hei Elo Syy Lok Mar Jou
3. Minä vuonna olet syntynyt? 1977 -78 -79 -80 -81 -82 -83

4. Pituutesi (cm)?

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9

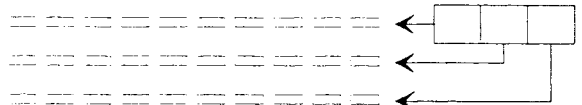
Numeroin:

Painosi (kg)?

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9

Numeroin:

5. Millä luokalla olet?
 5. luokalla   7. luokalla   9. luokalla
6. Minkälaisella paikkakunnalla asut nykyisin?
 Kaupungissa, keskustassa tai muussa taajamassa
 Kaupungissa, keskustan ja taajaman ulkopuolella
 Maaseudulla kirkonkylässä, asutuskeskuksessa tai muussa taajamassa
 Maaseudulla kirkonkylän, asutuskeskusten ja muiden taajamien ulkopuolella
7. Mikä on isäsi ammatti? (Kuvaile hänen työnsä niin tarkasti kuin voit. Esim. automekaanikko, opettaja, maanviljelijä, kirvesmies jne.)

(Jos isäsi on työtön tai eläkkeellä, kirjoita myös se sekä hänen tavallisin työnsä.)

8. Mikä on äitisi ammatti? (Kuvaile hänen työnsä niin tarkasti kuin voit. Esim. kotiäiti, sihteeri, hammaslääkäri, tarjoilija jne.)

(Jos äitisi on työtön tai eläkkeellä, kirjoita myös se sekä hänen tavallisin työnsä.)

9. Kuinka monta henkilöä kotonasi asuu sinun lisäksi. Jos äitisi ja isäsi eivät asu yhdessä, vastaa sen kodin perusteella, jossa asut enemmän. Älä laske itseäsi mukaan.

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20

10. Merkitse ketkä seuraavista henkilöistä asuvat kotonasi. Jos äitisi ja isäsi eivät asu yhdessä, vastaa sen kodin perusteella, jossa asut enemmän.

☐	Äiti																		
☐	Isä																		
☐	Veljiä, kuinka monta?																		
☐	Siskoja, kuinka monta?																		
☐	Äitipuoli																		
☐	Isäpuoli																		
☐	Isoäiti, kuinka monta?																		
☐	Isoisä, kuinka monta?																		
☐	Muita sukulaisia, kuinka monta?																		
☐	Muita ihmisiä, kuinka monta?																		

11. Mitä mieltä olet perheesi taloudellisesta tilanteesta?

- Perheeni tulee erittäin hyvin toimeen taloudellisesti
- Perheeni tulee hyvin toimeen taloudellisesti
- Perheeni on varakkuudeltaan keskitasoa
- Perheeni ei tule kovin hyvin toimeen taloudellisesti
- Perheeni ei tule ollenkaan hyvin toimeen taloudellisesti
- En tiedä

12. Kuinka paljon rahaa sinulla yleensä on omissa käytössäsi viikkoa kohden? (Sisältää taskurahasi ja itse ansaitsemasi rahat.)

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	Numeroin:				markkaa
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐					
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐					
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐					

13. Oletko koskaan polttanut (kokeillut) tupakkaa? (Esim. vaikkapa vain muutamia henkosia.)

- Kyllä
- En

14. Kuinka usein tupakoit tällä hetkellä?

- Päivittäin
- Viikottain, mutta en päivittäin
- Harvemmin kuin kerran viikossa
- En polta tällä hetkellä

15. Kuinka monta savuketta poltat tavallisesti viikossa ja/tai päivässä?

Savuketta viikossa?

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	Numeroin:			
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐				
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐				
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐				

Savuketta päivässä?

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	Numeroin:		
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐			
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐			

16. Oletko koskaan maistanut (kokeillut) alkoholia? (Esim. keskialutta, viiniä, siideriä, likööriä tai väkeviä kuten koskenkorvaa, vodkaa jne.)

- Kyllä
- En
- En tiedä

17. Miten usein juot nykyisin alkoholipitoisia juomia? (Yritä huomioida myös ne kerrat, kun joit hyvin pienen määrän alkoholia.) Merkitse yksi vaihtoehto jokaisen juomalaadun osalta.

	Päivittäin	Vähintään kerran viikossa	Vähintään kerran kuukaudessa	Harvemmin kuin kerran kuukaudessa	En käytä lainkaan
Keskiolutta tai IV-olutta					
Viiniä	☐	☐	☐	☐	☐
Väkeviä alkoholijuomia (kuten koskenkorvaa, vodkaa, viskiä, likööriä jne.)	☐	☐	☐	☐	☐
Muita mietoja alkoholijuomia (kuten siideriä, long-drink-juomia jne.)	☐	☐	☐	☐	☐

18. Oletko koskaan juonut alkoholia niin paljon, että olet ollut tosihumalassa?

- En koskaan
- Kyllä, kerran
- Kyllä, 2 - 3 kertaa
- Kyllä, 4 - 10 kertaa
- Kyllä, useammin kuin 10 kertaa

19. **Koulutuntien ulkopuolella:** Kuinka usein tavallisesti harrastat liikuntaa vapaa-aikanasi niin, että hengästyit ja hikoilet?

- Päivittäin
- 4 - 6 kertaa viikossa
- 2 - 3 kertaa viikossa
- Kerran viikossa
- Kerran kuukaudessa
- Harvemmin kuin kerran kuukaudessa
- En koskaan

20. **Koulutuntien ulkopuolella:** Kuinka monta tuntia viikossa tavallisesti harrastat liikuntaa vapaa-aikanasi niin, että hengästyit ja hikoilet?

- En yhtään
- Noin ½ tuntia
- Noin 1 tunnin
- Noin 2 - 3 tuntia
- Noin 4 - 6 tuntia
- 7 tuntia tai enemmän

21. Oletko jonkin urheiluseuran jäsen?

- En
- Kyllä, ja otan osaa urheiluseuran harjoituksiin
- Kyllä, mutta en osallistu urheiluseuran harjoituksiin

22. Millaista liikuntaa tavallisesti harrastat vapaa-aikanasi? Mainitse kolme eniten harrastamaasi lajia.

TALVELLA: 1. _____ 2. _____ 3. _____

KESÄLLÄ: 1. _____ 2. _____ 3. _____

23. Luuletko, että 20 vuoden ikäisenä harrastat urheilua tai muuta liikuntaa?

- Ehdottomasti kyllä
- Luultavasti kyllä
- Luultavasti en
- Ehdottomasti en

24. Kuinka hyvä olet urheilussa, kun vertaat itseäsi muihin samanikäisiin?

- Yksi parhaista
- Hyvä
- Keskitasoa
- Alle keskitason

25. Mitä mieltä olet koulun liikuntatunneista?

- Pidän kovasti liikuntatunneista
- Pidän liikuntatunneista
- Eivät ole kovin vastenmielisiä, mutta eivät miellyttäviäkään
- En pidä liikuntatunneista
- Pidän liikuntatunteja hyvin vastenmielisinä
- En osallistu liikuntatunneille

26. Mitä mieltä olet fyysisestä kunnostasi? Se on:

- Erittäin hyvä
- Hyvä
- Kohtalainen
- Huono

27. Kuinka usein juot tai syöt seuraavia? (Merkitse yksi vaihtoehto jokaisen ruoka-aineen osalta.)

	Useammin kuin kerran päivässä	Kerran päivässä	Viikottain mutta en päivittäin	Harvemmin kuin viikottain	En koskaan
Kaakaota	☐	☐	☐	☐	☐
Teetä	☐	☐	☐	☐	☐
Kahvia	☐	☐	☐	☐	☐
Hedelmiä	☐	☐	☐	☐	☐
Cola-juomia tai muita limonadeja	☐	☐	☐	☐	☐
Makeisia	☐	☐	☐	☐	☐
Vihanneksia	☐	☐	☐	☐	☐
Maapähkinöitä	☐	☐	☐	☐	☐
Ranskanperunoita	☐	☐	☐	☐	☐
Perunalastuja	☐	☐	☐	☐	☐
Paistettuja perunoita	☐	☐	☐	☐	☐
Hampurilaisia tai hot-dogeja	☐	☐	☐	☐	☐
Kokojuväleipää	☐	☐	☐	☐	☐
Tummaa leipää	☐	☐	☐	☐	☐
Rasvatonta tai kevytmaitoa (sininen tölkki)	☐	☐	☐	☐	☐
Kulutusmaitoa (punainen tölkki)	☐	☐	☐	☐	☐
Liharuokaa	☐	☐	☐	☐	☐
Kasvisruokaa	☐	☐	☐	☐	☐
Pizzaa	☐	☐	☐	☐	☐

28. Noudatatko tiettyä ruokavaliota pudottaaksesi painoasi?

- En, koska painoni on ihan ok.
- En, mutta minun pitäisi laihtua
- Kyllä

29. Kuinka usein harjaat hampaasi?

- Useammin kuin kerran päivässä
- Kerran päivässä
- Vähintään kerran viikossa, mutta en päivittäin
- Harvemmin kuin kerran viikossa
- En koskaan

30. Kuinka usein käytät hammaslankaa?

- Päivittäin
- Viikottain
- Harvoin tai en koskaan

31. Kuinka terveeksi koet itsesi?

- Erittäin terveeksi
- Melko terveeksi
- En kovin terveeksi

32. Mitä mieltä olet omasta elämäntilanteestasi tällä hetkellä?

- Olen hyvin onnellinen
- Olen OK ("menettelee")
- En ole kovin onnellinen
- En ole lainkaan onnellinen

33. Kuinka usein Sinulla on ollut seuraavia oireita viimeisen 6 kuukauden aikana (Merkitse yksi vaihtoehto jokaisen oireen osalta.)

	Lähes päivittäin	Useammin kuin kerran viikossa	Noin kerran viikossa	Noin kerran kuukaudessa	Harvemmin tai ei koskaan
Päänsärkyä	☐	☐	☐	☐	☐
Vatskipuja	☐	☐	☐	☐	☐
Niska-hartiasärkyä	☐	☐	☐	☐	☐
Selkäkipuja	☐	☐	☐	☐	☐
Masentuneisuutta	☐	☐	☐	☐	☐
Ärtyneisyyttä tai pahantuulisuutta	☐	☐	☐	☐	☐
Hermostuneisuutta	☐	☐	☐	☐	☐
Vaikeuksia päästä uneen	☐	☐	☐	☐	☐
Huimauksen tunnetta	☐	☐	☐	☐	☐
Väsymyksen tunnetta	☐	☐	☐	☐	☐
Ruokahaluttomuutta	☐	☐	☐	☐	☐
Jännittyneisyyttä	☐	☐	☐	☐	☐
Alakuloisuutta	☐	☐	☐	☐	☐
Heräilemistä öisin	☐	☐	☐	☐	☐

34. Miten usein koulupäivinä tunnet itsesi väsyneeksi noustessasi aamulla?

Harvoin tai en koskaan

Satunnaisesti

1-3 kertaa viikossa

4 kertaa viikossa tai useammin

35. Oletko ottanut lääkkeitä viimeksi kuluneen kuukauden aikana seuraaviin syihin?

(Merkitse oikea vaihtoehto jokaisen oireen osalta.)

Kyllä En

Yskään

Nuhaan (flunssaan)

Kuumeeseen

Päänsärkyyn

Vatsakipuun

Nukahtamisvaikeuksiin

Hermostuneisuuteen

Jostain muusta syystä, mistä? _____

36. Onko Sinulla jokin lääkärin toteama pitkäaikainen sairaus tai vamma?

Ei ole

Kyllä, selosta lyhyesti minkälainen _____

_____

37. Onko nukkumaanmenoikasi tavallisesti säännöllinen?

Hyvin säännöllinen

Melko säännöllinen

Melko epäsäännöllinen

Hyvin epäsäännöllinen

38. Milloin menet tavallisesti nukkumaan?

a) Jos Sinun on mentävä kouluun seuraavana päivänä, noin klo:

viimeistään 21.00 21.30 22.00 22.30 23.00 23.30 24.00 00.30 01.00 01.30 02.00 tai myöhemmin

b) Viikonloppuisin tai vapaapäivinä, noin klo:

viimeistään 21.00 21.30 22.00 22.30 23.00 23.30 24.00 00.30 01.00 01.30 02.00 02.30 03.00 03.30 04.00 tai myöh.

39. Milloin tavallisesti heräät?

a) Kouluaamuisin, noin klo:

viimeistään 05.00 05.30 06.00 06.30 07.00 07.30 08.00 tai myöhemmin

b) Viikonloppuisin tai vapaapäivinä, noin klo:

viimeistään 07.00 07.30 08.00 08.30 09.00 09.30 10.00 10.30 11.00 11.30 12.00 12.30 13.00 13.30 14.00 tai myöh.

40. Kuinka hyvin yleensä nukut?

Hyvin

Melko hyvin

Tyydyttävästi

Melko huonosti

Huonosti

SEURAAVAKSI KOULUNKÄYNTIIN LIITTYVIÄ KYSYMYKSIÄ

41. Ole hyvä ja lue jokainen seuraavista kouluasi koskevista väittämistä huolellisesti. Merkitse jokaisen väittämän kohdalla se vaihtoehto, joka parhaiten kuvaa omaa mielipidettäsi.

	Täysin samaa mieltä	Samaa mieltä	En osaa sanoa	Eri mieltä	Täysin eri mieltä
a) Koulussamme oppilaat osallistuvat sääntöjen tekemiseen	☐	☐	☐	☐	☐
b) Koulunkäynti on tylsää	☐	☐	☐	☐	☐
c) Oppilaita kohdellaan koulussamme liian ankarasti	☐	☐	☐	☐	☐
d) Aamuisin toivon, että voisin jäädä kotiin	☐	☐	☐	☐	☐
e) Koulumme säännöt ovat oikeudenmukaiset	☐	☐	☐	☐	☐
f) Koulussamme on kiva olla	☐	☐	☐	☐	☐
g) Olisi hienoa jos voisin lopettaa koulunkäynnin	☐	☐	☐	☐	☐
h) Tunnen kuuluvani tähän kouluun	☐	☐	☐	☐	☐
i) Oppitunneilla aika kuluu hitaasti	☐	☐	☐	☐	☐
j) Koulumme on siisti	☐	☐	☐	☐	☐
k) Koulumme on viihtyisä	☐	☐	☐	☐	☐
l) Koulumme piha on viihtyisä	☐	☐	☐	☐	☐

42. Ole hyvä ja merkitse kunkin väitteen kohdalla se vaihtoehto, joka mielestäsi parhaiten kuvaa mielipidettäsi opettajistasi. Jos Sinulla on vain yksi opettaja, ajattele häntä vastatessasi kysymyksiin.

	Täysin samaa mieltä	Samaa mieltä	En osaa sanoa	Eri mieltä	Täysin eri mieltä
a) Opettajat rohkaisevat minua ilmaisemaan oman mielipiteeni oppitunneilla	☐	☐	☐	☐	☐
b) Opettajat kohtelevat meitä oppilaita oikeudenmukaisesti	☐	☐	☐	☐	☐
c) Saan ylimääräistä apua opettajaltani kun tarvitsen sitä	☐	☐	☐	☐	☐
d) Opettajat ovat kiinnostuneita siitä, mitä minulle kuuluu	☐	☐	☐	☐	☐
e) Opettajat kannustavat minua	☐	☐	☐	☐	☐

43. Ole hyvä ja merkitse kunkin väitteen kohdalla se vaihtoehto, joka mielestäsi parhaiten kuvaa mielipidettäsi oman luokkasi oppilaista.

	Aina	Useimmiten	Silloin tällöin	Harvoin	Ei koskaan
a) Luokkani oppilaat viihtyvät hyvin yhdessä	☐	☐	☐	☐	☐
b) Useimmat luokkani oppilaat ovat ystävällisiä ja auttavaisia	☐	☐	☐	☐	☐
c) Muut oppilaat hyväksyvät minut sellaisena kuin olen	☐	☐	☐	☐	☐

44. Ole hyvä ja merkitse yksi vaihtoehto seuraavista väittämistä.

	Täysin samaa mieltä	Samaa mieltä	En osaa sanoa	Eri mieltä	Täysin eri mieltä
a) Vanhempani odottavat minulta liikaa koulussa	☐	☐	☐	☐	☐
b) Opettajani odottavat minulta liikaa koulussa	☐	☐	☐	☐	☐
c) Oppitunnit ovat pitkästyttäviä	☐	☐	☐	☐	☐
d) Hyvät arvosanat ovat minulle tärkeitä	☐	☐	☐	☐	☐
e) Pärjään hyvin koulussa	☐	☐	☐	☐	☐
f) Tiedän mitä asioita osaan tehdä hyvin koulussa	☐	☐	☐	☐	☐

45. Ole hyvä ja merkitse kunkin vanhempiasi koskevan väitteen kohdalla se vaihtoehto, joka parhaiten kuvaa mielipidettäsi. (Jos äitisi ja isäsi eivät asu yhdessä, vastaa sen kodin perusteella, jossa asut enemmän.)

	Aina	Usein	Silloin tällöin	Harvoin	Ei koskaan
a) Jos minulla on ongelmia koulussa, vanhempani ovat valmiita auttamaan minua	☐	☐	☐	☐	☐
b) Vanhempani tulevat mielellään kouluun keskustelemaan opettajien kanssa	☐	☐	☐	☐	☐
c) Vanhempani rohkaisevat minua menestymään koulussa	☐	☐	☐	☐	☐

46. Kuinka paljon tunnet rasittuvasi koulunkäynnistä? Ole hyvä ja merkitse se vaihtoehto, joka parhaiten kuvaa tuntemuksiasi.

- En lainkaan
 Hyvin vähän
 Jonkin verran
 Paljon

SEURAAVAKSI MUUTAMIA KYSYMYKSIÄ KOULUKIUSAAMISESTA. Kiusaamisella tarkoitetaan tässä sitä, kun toinen oppilas tai ryhmä oppilaita sanoo tai tekee rumia ja epämiellyttäviä asioita jollekin oppilaalle. Kiusaamista on myös se, kun oppilasta kiusoitellaan toistuvasti tavalla, josta hän ei pidä. Kiusaamista ei ole se, kun kaksi suunnilleen samanvahvuista oppilasta riitelevät tai tappelevat.

	Ei kertaa- kaan	Kerran tai kaksi kertaa	2-3 ker- taa kuu- kaudessa	Noin kerran viikossa	Useita kertoja viikossa
47. Kuinka usein Sinua on kiusattu tämän kevätlukukauden aikana?	☐	☐	☐	☐	☐
48. Kuinka usein olet osallistunut muiden oppilaiden kiusaamiseen tämän kevätlukukauden aikana?	☐	☐	☐	☐	☐
49. Kuinka usein tämän kevätlukukauden aikana on käynyt niin, että toiset oppilaat eivät ole halunneet olla kanssasi koulussa ja olet joutunut olemaan yksin?	☐	☐	☐	☐	☐

50. Kuinka usein luokkanne työskentelee alla kuvatulla tavalla koulussa? Ole hyvä ja merkitse kunkin kysymyksen kohdalla yksi vaihtoehto.

	Hyvin usein	Usein	Silloin tällöin	Harvoin	Ei koskaan
a) Työskennellään ryhmissä	☐	☐	☐	☐	☐
b) Työskennellään yksin	☐	☐	☐	☐	☐
c) Opettaja opettaa ja oppilaat kuuntelevat	☐	☐	☐	☐	☐
d) Opettaja ja oppilaat keskusteleivat yhdessä	☐	☐	☐	☐	☐
e) Oppilaat valitsevat itse mitä tekevät	☐	☐	☐	☐	☐

51. Mitä mieltä olet seuraavista työmuodoista koulussa?

	Pidän siitä oikein paljon	Pidän siitä	En osaa sanoa	En pidä siitä	En pidä siitä lainkaan
a) Työskennellään ryhmissä	☐	☐	☐	☐	☐
b) Työskennellään yksin	☐	☐	☐	☐	☐
c) Opettaja opettaa ja oppilaat kuuntelevat	☐	☐	☐	☐	☐
d) Opettaja ja oppilaat keskustelevat yhdessä	☐	☐	☐	☐	☐
e) Oppilaat valitsevat itse mitä tekevät	☐	☐	☐	☐	☐

52. Ole hyvä ja merkitse koulussa tapahtuvaa oppimista koskevan väitteen kohdalle yksi vaihtoehto.

	Täysin samaa mieltä	Samaa mieltä	En osaa sanoa	Eri mieltä	Täysin eri mieltä
a) Mielestäni opimme paljon hyödyllisiä asioita	☐	☐	☐	☐	☐
b) Koulunkäynti on ajan tuhlausta	☐	☐	☐	☐	☐
c) Opin paljon koulussa	☐	☐	☐	☐	☐

53. Ole hyvä ja merkitse luokkasi meluisuutta koskevan väitteen kohdalle yksi vaihtoehto.

	Täysin samaa mieltä	Samaa mieltä	En osaa sanoa	Eri mieltä	Täysin eri mieltä
a) Luokassamme on hyvin meluisaa ja paljon häiriöitä	☐	☐	☐	☐	☐
b) Opettajiemme täytyy usein pyytää oppilaita olemaan hiljaa	☐	☐	☐	☐	☐
c) Luokkamme oppilaat ovat yleensä hiljaa oppitunneilla	☐	☐	☐	☐	☐

54. Tapahtuuko koulussasi ilkeävaltaa?

- Paljon
- Jonkin verran
- Hyvin vähän
- Ei lainkaan

55. Onko Sinulla ollut tänä lukukautena vaikeuksia koulussa, koska

	Kyllä	Ei
a) Olet ollut tappelussa	☐	☐
b) Et ole noudattanut sääntöjä	☐	☐
c) Olet tahallisesti rikkonut jotakin	☐	☐
d) Olet tehnyt jonkin muun rikkeen (esim. varkaus)	☐	☐
e) Olet myöhästellyt koulusta	☐	☐
d) Olet ollut pois koulusta luvatta	☐	☐

56. Tunnetko olosi turvalliseksi koulussa?

- Aina
- Useimmiten
- Silloin tällöin
- Harvoin
- En koskaan

57. Mitä luulet tekeväsi, kun olet käynyt peruskoulun loppuun?

- Pysin lukioon
- Pysin ammattikouluun tai muuhun ammatilliseen koulutukseen
- Mene töihin
- Pysin oppisopimuskoulutukseen
- Jään työttömäksi
- En osaa sanoa